

Elevers upplevelser av inflytande på fritidshem

Irena Pesic
Stankovic
&
Lina El Masri

Handledare: Emma Hagström Molin

Södertörns högskola
Grundlärautbildning med interkulturell profil
med inriktning mot Fritidshem Fritidspedagogiskt område 180hp
Självständigt arbete 15 hp
HT 2023

ABSTRACT

Title: Students' experiences of in school-age educare centres

The purpose of the research is to analyze students' experiences of influence. Our goal was also to emphasize the students' right to express their opinion about the school-age educare centres.

Previous studies show that teachers in school-age educare centres pay attention in their activities to the importance of listening to students and meeting them at their own level. Early researchers proposed the idea of relational inclusion, where students' different circumstances are seen as strengths. It is also emphasized that by involving students in decision-making, we promote their knowledge of democracy and give them the tools to practice democratic principles. Power relations also play an important role in how students' influence is affected. Power relationships can be both formal and informal and occur in school, home and other social settings. To truly promote children's rights, it is necessary to systematically address social structures and power relations.

From a phenomenological perspective, our goal is to reflect students' opinions. The research emphasizes the open approach of phenomenology, which means that adults are willing to question and rethink their perceptions. Phenomenology was used in the analytical part of the collected empirical data. Empirical data for the study were collected through a questionnaire with third-year students from two schools. The results show that student participation and influence in school-age educare centres has its limits and the influence varies. The results also show similarities of students in what they find meaningful in the activity. The most interesting parts of the research are how students perceive influence, whether they perceive themselves to be heard by adults, and what is perceived as significant. Our research shows that being with friends was the most significant, which we believe is one of the most important outcomes.

Keywords: children's rights, participation, democracy, phenomenology, influence

SAMMANFATTNING

Titel: Elevers upplevelser av inflytande på fritidshem

Studiens syfte är att analysera elevers upplevelser av inflytande. Vårt mål var även att lyfta elevernas rätt till att yttra sina åsikter om fritidsverksamheten. Tidigare forskning visar att fritidshemslärare tar upp vikten av lyssnande och att möta eleverna på deras nivå i sin verksamhet. Tidigare forskare lyfte även en relationell inkluderingstank där elevernas olika förutsättningar ses som tillgångar. Dessutom betonas genom att inkludera eleverna i beslutsfattandet främjar vi deras kunskap om demokrati och ger dem verktyg att utöva demokratiska principer. Maktförhållanden spelar också en viktig roll i hur elevernas inflytande påverkas. Maktförhållanden kan vara både formella och informella och kan existera i skolan, hemmet och andra samhällsmiljön. För att verkligen främja barns rättigheter är det nödvändigt att ta itu med samhällsliga strukturer och maktförhållanden på ett systematiskt sätt.

Utifrån ett fenomenologiskt perspektiv försöker vi spegla elevernas åsikter. I studien lyfts öppet förhållningssätt inom fenomenologin som innebär att vuxna är beredd att ifrågasätta och ompröva sina egna uppfattningar. Fenomenologin användes i den analytiska delen av den insamlade empirin. Studiens empiri samlades in genom ett frågeformulär där elever i åk 3 medverkade från två skolor. Resultaten visar att det finns gränser för elevernas deltagande och inflytande i fritidshemmet och effekten varierar. Resultaten visar även likheterna mellan eleverna vad de upplever meningsfullt i verksamheten. De mest intressanta delarna av studien är hur elever uppfattar inflytande, om de känner sig hörda av vuxna och vad som upplevs meningsfullt. Vår studie visar att vara med vännerna var mest meningsfullt, vilket vi även anser är ett av de viktigaste resultaten.

Nyckelord: barns rättigheter, delaktighet, demokrati, fenomenologi, inflytande

Innehållsförteckning

ABSTRACT	2
SAMMANFATTNING.....	3
1. INLEDNING OCH PROBLEMMOMRÅDE	6
2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING	7
3. BAKGRUND	7
4. TIDIGARE FORSKNING.....	8
4.1 Inflytande och delaktighet.....	8
4.2 Elevernas inkludering.....	10
4.3 Erfarenhets aspekten	10
5. TEORETISK BAKGRUND	12
5.1 Fenomenologin	12
5.2 Demokrati och delaktighet.....	13
5.3 Det livslånga lärandet	14
5.3.1 Didaktik – läran om undervisning	15
5.3.2 Meningsfull fritid	16
5.4 Maktförhållanden	17
6. METOD.....	18
6.1 Enkät.....	18
6.1.1 Genomförande	18
6.1.2 Metoddiskussion	19
6.1.3 Etiska regler	19
6.2 Vårt gemensamma arbete	20
7. ANALYS	20
7.1 Delaktighet för elevers inflytande.....	21
7.2 Fenomenologin som ett förhållningssätt för elevers inflytande.....	23
7.3 Det livslånga lärandet i fritidshemmet	24
7.4 Demokratin som möjlighet till elevinflytande	27
7.5 Elevers egenmakt en mänsklig rättighet	29

8. DISKUSSION	30
8.1 Elevinflytande på fritidshemmet	31
8.2 Meningsfullhet på fritidshemmet	34
8.3 Möjligheter till elevinflytande på fritidshemmet	35
8.4 Metod och vidare forskning	35
9. SLUTSATSER	36
9.1 Slutord	37
10. REFERENSER.....	38
BILAGOR	40
Bilaga 1; Enkätfrågor och svar	40
Bilaga 2; Medgivande brev vårdnadshavare	47

1. INLEDNING OCH PROBLEMMOMRÅDE

Under utbildningen har vi upplevt att barns perspektiv ofta inte presenteras i texter och litteratur lika mycket som vuxnas perspektiv, när det kommer till ämnen som rör barn. Vi anser att detta är ett problem eftersom barn är en betydande del av samhället. För länge har forskning och studier främst fokuserat på att intervjua vuxna på skolan och elevernas röster har blivit bortglömda eller helt utelämnade. Detta har lett till en brist på kunskap och förståelsen kring hur skolmiljön påverkar elevernas lärande och trivsel. Vår utmaning har varit att hitta adekvat forskning som fokuserar på att studera enbart elever. För att möta denna utmaning behöver det göras mer forskning som specifikt studerar elevernas upplevelser och perspektiv. Det krävs ett större fokus och insatser för att samla in och analysera data från eleverna själva. Detta är av yttersta vikt när det kommer till att förstå skolmiljön och elevernas upplevelser.

Elevens inflytande är en central fråga för oss och det blir viktigt att diskutera barns rätt att uttrycka sina åsikter. Med inflytande menar vi möjligheten att påverka sin tillvaro. Det är även betydelsefullt att förstå och uppmärksamma elevens inflytande i olika samhällsliga kontexter för att kunna främja deras rättigheter. Barn kommer i kontakt med olika maktsfärer såsom familjen, skolan, och samhället, vilket kan påverka deras möjligheter att göra sina röster hörda. I slutändan är frågan om barns inflytande i relation till en större samhällslig kontext en fråga om demokrati och rättvisa. I grundskolans läroplan betonas vikten av att främja elevens lärande och personlig utveckling, vilket menas med att utveckla en förståelse för och respekt för olika kulturer (2022, s. 5). I dagens mångkulturella samhälle är det viktigt att skolan har ett interkulturellt förhållningssätt för att möta elevernas olika bakgrunder och skapa en inkluderande och respektfull lärandemiljö. Detta är särskilt viktigt eftersom skolan spelar en central roll i att forma elevernas syn på olika kulturer och att främja mångfald och förståelse. Vår studie undersöker elevens upplevelser av sitt inflytande på ett fritidshem och får inblick i vilka möjligheter och begränsningar det finns för eleverna att påverka i fritidshemsverksamheten. I läroplanen står det att fritidshemmet ska ge eleverna en meningsfull fritid. Därför är vi även intresserade av att få en förståelse för vad eleverna tycker är meningsfullt i fritidshemmet i förhållande till deras upplevelser av inflytande. Dessutom tror vi att undersökningen förbättrar vår kompetens, vilket kan vara användbart för att utveckla vår egen arbetsplats.

2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING

Syftet med undersökningen är att analysera elevers upplevelser av sitt inflytande i fritidshemmet och försöka att analysera deras syn på hur inflytande går till i fritidshemmet. Ur demokratisk synpunkt problematiserar vi dessutom uppfattningen om inflytande och möjligheter inom verksamheten.

Våra undersökningsfrågor gäller aspekter av inflytande:

- Hur upplevs begreppet inflytande av elever på fritidshem?
- Hur upplever eleverna beslutsprocesserna kring fritidshemmets innehåll?
- Vad upplever eleverna som meningsfullt i fritidshemmet?
- Hur upplever eleverna möjligheterna för inflytande i fritidshemmet?

3. BAKGRUND

Skolsystemet bygger på demokratins grund, säger läroplanen. Detta innebär att skolan i Sverige ska vara en plats där demokratiska värden och principer är fundamentala och genomsyrar all verksamhet. Alla som verkar i skolan, såsom elever, lärare, skolledare och övrig personal, har en skyldighet att hävda och främja de grundläggande värden som anges i skollagen och läroplanen (2022, s. 5). Utbildning ska fortsätta att förmedla och stärka respekten för mänskliga rättigheter och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället bygger på, förklarar läroplanen. Undervisningen ska främja elevernas utveckling och lärande och en livslång lust att lära (2022, s. 7).

Undervisningen ska bedrivas i demokratiska arbetsformer och förbereda eleverna för att aktivt delta i samhällslivet /.../ Genom att delta i planering och utvärdering av den dagliga undervisningen /.../ kan eleverna utveckla sin förmåga att utöva inflytande och ta ansvar. (Skolverket 2022, s. 7)

De demokratiska principerna att kunna påverka, ta ansvar och vara delaktig ska omfatta alla elever. Elever ska ges inflytande över utbildningen. De ska fortlöpande stimuleras /.../ och hållas informerade i frågor som rör dem. (Skolverket 2022, s. 15)

I ovanstående skrifter förklaras genom läroplanen att eleverna ska ges möjlighet att påverka sin utbildning och detta inflytande går ihop med elevernas ökade ansvar. Det betyder inte nödvändigtvis att alla elever kan bestämma om allt i fritidshemmet men det framhålls att träning i olika sociala färdigheter ökar individens källa till kompetensutveckling.

4. TIDIGARE FORSKNING

Under denna rubrik diskuterar vi tidigare studier som speglar inflytande, delaktighet och elevers perspektiv. Delaktighet har också nämnts i tidigare studier som stöd för att förklara sambandet mellan inflytande och demokratiska värderingar.

4.1 Inflytande och delaktighet

Harry Berg , Mikael Forsberg , Inger Hedman, Anna Helmersson, Inge Johansson, Britt Nilheim och Helene Stöpfunghoff poängterar att de verktyg som ges och de former som tillämpas för att ge elever *inflytande* över verksamheten ska anpassas efter deras ålder och mognad (2011, s. 3-5). Berg, m fl. lyfter fram hur fritidspedagoger definierar delaktighet och inflytande i fritidshemmet (2011, s. 11-12). Fritidspedagoger tar upp vikten av lyssnande och att möta barnen på deras nivå. De framhäver att en utmaning är stora barngrupper, vilket leder till att personalen i högre utsträckning tar besluten själva. Konkret innebär arbetet med delaktighet och inflytande att barnets försök till delaktighet ska bekräftas. Berg, m fl. visar att delaktighet och inflytande kräver en demokratisk grundvärdering, där barnen ska ges möjligheter till inflytande genom samtal och personalens agerande utifrån det som är aktuellt för barnen (2011). Det i sin tur kräver regelbundna samtal med barnen. Samtalen ska både vara bekräftande och möjliggöra delaktighet på flera olika plan. I Berg, m fl. forskning tangerar på ett tydligt sätt till Holmberg som lyfter fram den *relationella inkluderingstanken*, där barnens olika förutsättningar ska ses som tillgångar och resurser till verksamheten snarare än som hinder och problem (2020, s. 103). Det som inspirerar oss i Berg, m fl. (2011) forskning är att fritidspedagogernas beskrivningar av vad delaktighet och inflytande innebär i praktiken och konkretiserar den teoretiska ansatsen som Holmberg (2020) har, när den relationella inkluderingstanken beskrivs. Att individer är olika på många sätt, både i sitt sätt att tänka, agera och reagera på olika händelser och situationer.

Denna olikhet är något som är givande för verksamheten inom det fritidspedagogiska området och skapar basen för det meningsfulla deltagandet. Genom att förstå och inkludera denna olikhet kan vi skapa en mer givande miljö för alla inblandade. Berg, m fl. ställer frågan om vad skillnaden mellan delaktighet och inflytande är (2011, s. 11f.). Frågan kan tyckas enkel, men svaren visar på att det som kan vara enkelt i teorin inte alltid är det i praktiken. Det verkar finnas en uppdelning, där begreppen kan beaktas som teoretisk och praktisk. Delaktighet betonar mer processen och att få vara med i den medan inflytande handlar om att påverka själva processen. Berg, m fl. menar att delaktighet och inflytande går in i varandra i det praktiska arbetet på fritidshem (2011). Det handlar om att lyssna för att sedan övergå till en dialog. Om denna övergång inte äger rum, kan barn ges delaktighet utan att ha inflytande. När barnen ges möjlighet att delta i diskussionen kan pedagogerna ta reda på vad barn tänker. I detta arbete är det ett viktigt steg att ta barnens önskningar på allvar.

Fritidspedagogerna lyfter vikten av lyssnandet. Det är lyssnandet som leder till delaktighet. Personalen upplever att de yngre barnen oftast är delaktiga i den demokratiska processen medan de äldre barnen även har större inflytande. Att det ser ut så beror på att de yngre barnen ännu inte greppar den demokratiska processen. Det som tydligt tangerar Holmbergs (2020) teoretiska ansats i Berg, m fl., (2011) är de frågor som ställs om hur alla barn kan göras delaktiga på sina villkor. Det tydligaste svaret är att lyssna på barnen och utifrån det se barnet för den det är. Det är när barnet tillåts vara sig själv vågar hen bli delaktig på sina egna villkor. Fritidspersonalen definierar detta som professionalism inom yrket. Balli Lelinge betonar vikten av planeringen för fritidshemmets personal (2017, s. 40f.). När planeringen missas för att personalen ska till exempel vikariera i skolan, påverkas verksamhetens kvalitet. Ett planeringsunderlag har gett stöd och när planeringen tydligt kopplas till rådande styrdokument samt utvärdering blir det tydligare att alla delar är viktiga. Den forskning som Lelinge tar upp genom att granska hur fritidshemmets planeringstid och verktyg för en tydlig planering, kan påverka motivationen hos personalen samt ge effekt på fritidshemmets kvalitet (2017). Det är viktigt för oss att undersöka samt bli inspirerade av att kunna besvara vår forskningsfråga, nämligen ”Hur upplever eleverna möjligheterna för inflytande i fritidshemmet?” och titta närmare på hur elevinflytandet ser ut i praktiken.

4.2 Elevernas inkludering

Helene Elvstrand betonar hur den svenska skolan ofta debatteras, men att det då sällan är elevernas röster som får höras (2015, s. 102). Det pågår alltså fler samtal om elever än samtal där eleverna inkluderas på ett systematiskt sätt. Det kan tyckas långsökt att ta upp den politiska debatten om svensk skola i en diskussion om elevers delaktighet och inflytande, men det som synliggörs, det vill säga diskussionen om eleverna, blir väldigt talande i sammanhanget. Elvstrand menar att ur ett deltagardemokratiskt perspektiv på skolan så borde elevernas inkludering i den politiska debatten vara självklar om syftet är att genom kunskap utveckla skolväsendet (2015, s. 103). De studier som finns visar entydigt att elevers möjlighet till delaktighet är extremt begränsad och det är avhängigt att skolans styrdokument tillsammans med FN:s konvention om barnets rättigheter poängterar att elever har rätt till både delaktighet och inflytande. Elvstrand framhåller den sociala och politiska synen på begreppet delaktighet för att urskilja innebörden av begreppet, vilket kan tolkas som både förmågan att delta och möjligheten till inflytande och finner att båda förståelserna är lika viktiga (2015, s. 113). Elvstrands studie visade att genom social interaktion skapar eleverna en upplevelse av delaktighet och politiskt deltagande flätas samman med socialt (2015, s. 104). Skolan ska vara en plats där demokrati utövas, man talar om kunskap som demokrati och kunskap som demokrati, dessa former beskrivs av Elvstrand som en process där eleverna lär sig för framtida medborgare och kunskap om social förståelse (2015, s. 113). Artikeln avslöjar att det sägs mycket i texten om hur viktigt det är att lyssna på elever men hur elevinflytande sker i praktiken är inte så tydligt, säger Elvstrand (2015, s. 108). Fokus låg på att utforska processen för deltagande i praktik och förhandling om inflytande, vilket innebär olika strategier som eleverna kan använda när de interagerar med vuxna (2015, s. 106).

4.3 Erfarenhets aspekten

Helene Elvstrand och Anna-Liisa Närvänen poängterar att trots Barnkonventionens riktlinjer om barns rätt till delaktighet kring beslut som påverkar dem, så finns ingen garanti i barnens vardag, att dessa rättigheter respekteras och tas hänsyn till (2016, s. 498). Det som kommer upp i dessa sammanhang är behovet av att fördjupa kunskapen hos vuxna vad gäller barns rättigheter och att barns delaktighet ofta bedöms utifrån ett vuxenperspektiv. Författarna hänvisar till Wall och Dar, vilka i sin tur betonar vikten av att förstå meningsfull delaktighet utifrån barns egna perspektiv (2016, s. 497). För att kunna förstå detta måste vuxna kring barn börja med att göra skillnad på

två andra viktiga företeelser, nämligen delaktighet kopplat till individuell autonomi och delaktighet kopplat till ömsesidigt beroende. Individen ska inte enbart ses som en autonom individ som tar rationella beslut, utan individens beslutsfattande ska ses och tolkas i en kontext, där sociala relationer och ömsesidigt beroende, ingår. En annan aspekt som tas upp av Elvstrand och Närvänen är hur erfarenhet kan kopplas till delaktighet (2016, s. 498). Vikten av erfarenhet bör ses som en faktor som påverkar graden av delaktighet, menar forskarna Bacon och Frankel (2016). De faktorer som påverkar förmågan att kunna delta, är oftast ålder och mognad, men erfarenheter som en aspekt glöms bort. En elev som ofta till exempel varit med om skogsutflykter med sin familj och är sju år gammal, kan ha en fördel när en utflykt planeras gemensamt på fritidshemmet och barn får vara delaktiga i planeringen av utflykten i jämförelse med ett barn som aldrig varit på en skogsutflykt, men redan har fyllt tolv år. Detta leder till att vuxna på fritidshem måste ta hänsyn till erfarenhet aspekten, när de planerar och diskuterar barns möjligheter till delaktighet inom verksamheten.

Det Elvstrand och Närvänen tar upp är även barns agens som en möjlighet till agerande där barn ges valmöjligheter (2016, s. 498). Vidare menar Elvstrand och Närvänen angående hur barns erfarenheter kring till vilken grad de har fått vara delaktiga i olika sammanhang påverkar deras förmåga till agens (2016, s. 500). Det innebär att förmågan till reflektion över olika situationer kopplat till barns erfarenhet behövs. Detta leder till att författarna definierar agens som situationsbundet. Det innebär att barns upplevelser av att få vara med och bidra i olika situationer kan ha en direkt effekt på deras förmåga att ta egna beslut och agera självständigt. Detta är en viktig aspekt att beakta, särskilt i förhållande till den socioekonomiska kulturen som barnen växer upp i. Elvstrand och Närvänen pekar på att barn från familjer med god ekonomi och socialt kapital ofta har större tillgång till resurser och möjligheter att delta i olika aktiviteter men för barn med begränsade resurser kan hämma deras förmåga att vara delaktiga.

Berg, m fl. fångar in skillnader i den *socioekonomiska kulturen* och menar att det finns stora skillnader på vad barn får erfara och uppleva under tiden utanför skolan och fritidshemmet. Det väcker frågor kring hur delaktigheten på fritidshemmet påverkas av den socioekonomiska kulturen. Andra konsekvenser är att barn inte deltar i olika utflykter om de anser att familjeekonomin påverkas negativt av detta. Det personal på fritidshemmet uttrycker är att kulturella och socioekonomiska skillnader ofta har en koppling. Det Berg, m fl., visar att lärare på fritidshem är medvetna om att undervisning ska innehålla reflektion (2011). Undervisningen

kan arrangeras på flera olika sätt och den äger rum i olika situationer och är formell eller informell. Det viktiga är att undervisningen ska innehålla medvetet reflekterande och målinriktade handlingar. I praktiken innebär det att lärare på fritidshem inte kan undervisa om delaktighet och inflytande enbart i teorin utan det måste göras i barnens vardag. Författarna betonar att lärare på fritidshem arbetar med kommunikation och i det ingår både verbal och ickeverbal kommunikation (2011). Det innebär att innehållet i en situation är viktigt att kommunicera för att en djupare förståelse kan skapas.

5. TEORETISK BAKGRUND

Olika teoretiska perspektiv presenteras i detta avsnitt. Fenomenologiska teorin blir en vägledning för att förstå barns perspektiv i ett demokratiskt förhållningssätt.

5.1 Fenomenologin

Grundaren av den fenomenologiska filosofin är filosofen Edmund Husserl, som slog fast att subjektet och världen är sammanflätade och att människan inte har något avstånd från världen (Thomassen 2011, s. 90f.). Enligt Husserl kallas objekt som de ser ut för människors fenomen, och subjektiv upplevelse ger människor mening eller förståelse för fenomenet (Thomassen 2011, s. 92). Ur fenomenologisk synvinkel är det viktigaste att förstå individens upplevelse. Med andra ord är det den subjektiva upplevelsen av ett studieobjekt inom fenomenologin. Enligt vår forskning innebär detta, i förenklad form, att vi kan förstå elevernas (subjekt) upplevelse av fritidshemmet (objekt). Birgit Andersson skriver att det ofta handlar om barnets bästa ur ett vuxet perspektiv, där de vuxnas dominans i tolkningsföreträde är hög i texter om ett barnperspektiv (2020, s. 43). Andersson beskriver olika barnsyn, barn som objekt och aktörer med rätt till inflytande men även en förändrad syn på barn (2020). Andersson beskriver också att en annan typ av barnsyn träder fram, där barnets perspektiv innefattar barnets syn på sin egen tillvaro, erfarenheter och intressen (2020). Andersson menar vidare att det har skett en förändring ur barnsyn och att barns röster är ännu högre och i och med detta har barnens ansvar ökat (2020). Genom att ta del av elevernas röster och betona den djupare förståelsen och upplevelsen av elevinflytande inom fritidshemmet, hoppas vi kunna bidra till elevernas större plats.

Eva Johansson skriver att det fenomenologiska förhållningssättet handlar om människors upplevelser av något (2003, sid. 43). Den förklarar vidare att barns perspektiv används för att belysa barns tankar, upplevelser och upplevelser (2003, s. 42). Ett fenomenologiskt perspektiv kan ytterligare förklara för vuxna hur världen upplevs ur ett barns perspektiv (2003). Enligt Johansson är det ett öppet förhållningssätt där vuxna är öppna för att använda barns tankar, frågor och idéer i verksamheten (2003, s. 44). Vår förståelse av fenomenologi är att fritidshemslärare kan använda sin lyhördhet som ett förhållningssätt eller ett tillvägagångssätt för att ge stöd till eleverna att göra sina röster hörda. Genom att vara uppmärksamma och lyhörda gentemot elevernas behov och åsikter kan fritidshemslärare skapa en trygg och inkluderande miljö där eleverna känner sig sedda och hörda.

5.2 Demokrati och delaktighet

I Skolverket kap 2.3 *Elevers ansvar och inflytande*, betonas att lärare ska utgå från att elever vill och kan ta ett personligt ansvar för sitt lärande, vilket leder till att läraren ska se till att alla elever får ett reellt *inflytande* vad gäller arbetssätt, arbetsformer och undervisningens innehåll (2022, s. 15). Inflytandet i dessa processer ska öka med stigande ålder och mognad. Läraren ska även se till att en tillsammans med eleverna både planerar och utvärderar undervisningen. Det innebär att läraren i praktiken och i elevernas vardag ska tillämpa de demokratiska principerna, så att elever förbereds både för delaktighet och medansvar i ett demokratiskt samhälle. Eleverna ska få kunskaper i deras rättigheter och skyldigheter för att ett demokratiskt samhälle ska kunna behållas. I de demokratiska principerna ingår att elever ska uppleva att de kan påverka, ta ansvar och vara delaktiga i olika beslut som omfattar dem (Skolverket 2022). Detta i sin tur kräver att elever ska ges inflytande över sin utbildning. Vidare ska de informeras om olika slags frågor som rör dem. Eleverna ska dessutom ges möjlighet att ta egna initiativ till frågor som berör utbildningen. Kapitel 4, berör fritidshemmet och där tas undervisningen i fritidshemmet upp mer specifikt (Skolverket 2022, s. 25). Undervisningen ska leda till en *meningsfull fritid* genom lärande och utveckling utifrån elevernas behov, intressen och erfarenheter. Fritidshemmets undervisning ska hitta balansen mellan omsorg och lärande genom att använda sig av olika och varierande arbetssätt, uttrycksformer och lärmiljöer. Elevernas egna initiativ lyfts fram som en grund för undervisningen på fritidshemmet, vilket i större grad ska ske genom ett situationsstyrt och upplevelsebaserat lärande, än inom skolan.

Elevernas delaktighet poängteras genom kopplingen att elever ska ges möjlighet att utöva inflytande och att ta ansvar i verksamheten. Detta tillvägagångssätt är förknippat till att eleverna ska utveckla förtroendet med de demokratiska principerna. Helene Elvstrand, Lina Lago och Maria Simonsson definierar begreppet delaktighet genom flera olika aspekter. Kopplingen mellan delaktighet och demokratibegreppet är tydlig och viktig för fritidshemmet. En aspekt inom delaktighet är att tillhöra en gemenskap (2019, s. 142–145). Författarna menar att inom fritidshemmet innebär gemenskap för eleverna att tillhöra en kamratgrupp och att vara delaktiga i fritidshemmets sociala liv. Den andra aspekten handlar om att ha inflytande och känna delaktighet i fritidshemmets demokratiska beslutsprocesser. Delaktighetens två olika aspekter kallas för social delaktighet och politisk delaktighet. Den politiska delaktigheten kan sägas handla om elevers möjlighet till inflytande. Elvstrand, Lago och Simonsson poängterar dock att den sociala och politiska delaktigheten är sammanlänkad och att de inte alltid går att betrakta som separata företeelser. Exempelvis kan tillhörighet i kamratgruppen ge möjlighet till större inflytande i en specifik beslutsprocess. Elvstrand, Lago och Simonsson poängterar att barns rätt till delaktighet har betonats länge, vilket har påverkat olika sfärer där utbildning utgör ett exempel (2019, s. 144f.) Ett teoretiskt perspektiv, som utgör en viktig byggsten för det förändrade synsättet på barn, är barndomssociologin där nya perspektiv på barn och barndom vuxit fram. Barn ses som aktiva aktörer i sina egna liv, vilket innebär att de är kompetenta att ha inflytande i vardagen. När barns rättigheter kommer på tal, nämns oftast olika utbildningspraktiker, där barn ska lära sig om sina rättigheter och en av dessa är fritidshemmet (2019).

5.3 Det livslånga lärandet

Livslångt lärande eller att lära för livet är en viktig del av fritidshemmets pedagogik och är också förstärkt i läroplanen. Att elevernas lärande inte bara handlar om att kunna räkna eller skriva, utan att det också handlar om att utveckla social kompetens, empati, kritiskt tänkande, identitetsutveckling och mycket mer, är något som vi ofta läser om i texter som behandlar skolans roll i samhället. Förutsättningar måste skapas för eleverna att träna olika färdigheter och förmågor som är nödvändiga för framtida tillväxt och mognad (Skolverket 2022, s. 25f.). Monica Orwehag skriver om livslångt lärande, som är något runt omkring, både i och utanför den formella skolan, och att lärandet då sker både medvetet och omedvetet (2020, s. 150).

Dessutom beskriver Orwehag kunskap i termer som förmågor som barn ska lära sig och utveckla utöver alla skolämnen och kunskapskrav. Förmågor som; sociala färdigheter, kommunikationsförmåga, ansvar, konsekvens, tolerans, demokratiprinciper, etc., som värderas i kontinuerligt livslärande samtidigt som man möter andra (2020). På fritidshemmet framhålls lärande som en viktig kunskapskälla som har en tydlig syn på ett barn, en helhetssyn på eleven och att undervisningen på fritidshemmet ska utgå från eleven (2020, s. 151).

5.3.1 Didaktik – läran om undervisning

Orwehag skriver att begreppet *undervisning* har blivit centralt allt eftersom fritidshemmet blivit del av det svenska skolsystemet med styrd läroplan (2020, s. 139). Begreppet *didaktik* är ett annat begrepp i samband med undervisning och menas med "läran om undervisning", där det innefattas både den praktiska och teoretiska delen i lärandet (2020, s. 139f.). En viktig del av didaktik är att förstå hur elever lär sig bäst och hur man kan anpassa undervisningen för att möta deras behov. Detta innebär att lärare måste vara medvetna om olika lärandestilar och tekniker för att engagera eleverna på ett meningsfullt sätt. Genom att använda olika metoder och strategier kan lärare skapa en dynamisk undervisningsmiljö som främjar elevens lärande och utveckling. Vidare förklarar Orwehag att undervisning inom fritidsverksamheten inte kan ses som den traditionella skolformen, när undervisningen sker på lektionerna medans inom fritidshem finns ingen sådan uppdelning, vilket medför att definitionen istället bör sammankopplas till fritidshemslärares förhållningssätt (2020, s. 144). Lärares förhållningssätt har sin grund i utvecklingspsykologiska teorier där barnets utveckling var central och betydde ett kliv tillbaka för lärare i termer att stötta och fånga upp barns initiativ (2020). Det beskrivs en tillkommen kluvenhet hos den egna professionen som fritidshemslärare inom yrket, att följa en styrda mål från läroplanen med planerad undervisning i fritidsverksamheten och samtidigt vara den klassiska pedagogen som ser på barns lärande som skiljer sig från skolans syn på barns lärande (2020). Fritidshemmet behöver numera förhålla sig till läroplanens tolkning av begreppet undervisning, dessutom ska fritidshemmets lärare/pedagoger värna om begreppet *meningsfull fritid*, då verksamheten bygger på frivillighet och barnens egna val (2020, s. 140, 142). Orwehag nämner ännu en betydande term, *lustfyllt lärande* i relation till barns utveckling genom leken, vilket för tankarna till undervisningen i fritidshemmet som ska berika det meningsfulla lärande hos barn (2020, s. 159, 161).

“Begreppet undervisning ska ges en vid tolkning i fritidshemmet där omsorg, utveckling och lärande utgör en helhet” (Skolverket 2022, s. 22). När läroplanen skrevs om att utvidga begreppet undervisning inom fritidshem, öppnades möjligheten för en mer undervisande och pedagogiskt inriktad verksamhet. Ett mer undervisande fritidshem innebär att lärandet inte enbart begränsas till skoldagen, utan att det utgör en kontinuerlig och integrerad del av barns vardag. Detta ger en fantastisk möjlighet att ytterligare stärka barns lärande och utveckling. Detta innebär att fritidshemspersonal blir mer medvetna om sitt pedagogiska uppdrag och arbetar aktivt med att planera och genomföra aktiviteter som stödjer barns lärande. Genom att integrera lärandet i fritidshemmets verksamhet kan barn ges möjlighet till en helhetsförståelse av kunskapsområden och ämnen, vilket i sin tur kan bidra till en ökad motivation och lust att lära.

5.3.2 Meningsfull fritid

Elvstrand, Lago och Simonsson beskriver att i fritidshem blir det viktigt att skapa förutsättningar för en *meningsfull fritid*, vilket förutsätter lyhördhet från lärarnas sida och behöver bygga på elevernas intressen, skapa lust och intresse hos eleverna (2019, s. 32). Vidare talas det om ett elevperspektiv och aktiviteter som är bestämda, inte upplevs som meningsfulla och då har elevperspektivet inte beaktats (2019). Elvstrand, Lago och Simonsson refererar till läroplanen om att ha två centrala begrepp i fritidshemmets uppdrag; *elevperspektiv och elevers perspektiv* (2019, s. 33). Elevperspektiv menas med ett vuxet synsätt *om elever* medan *elevers perspektiv* betyder vuxnas lyhördhet och intresse att närma sig elevernas egna perspektiv (2019, s. 34). Elevers perspektiv handlar om ett inflytande som en möjlighet att påverka tillvaro på fritidshem (2019). I forskningen berättas det i texten om elevintervjuer där det lyfts att ett viktigt värde i fritidshem var valfriheten, jämfört med en mera styrda aktiviteter under skoltid (2019). Genom att eleverna ges möjlighet att välja sina egna aktiviteter och samarbeta med andra som delar deras intressen uppstår en miljö där eleverna känner sig mer respekterade och delaktiga. När det gäller fritidshemmet framförs det i läroplanen att eleverna genom aktivt deltagande i planering och utvärdering av verksamheten tränar sin förmåga att utöva inflytande och ansvar (Skolverket 2022, s. 7). Läroplanen beskriver fritidshem som ett forum för elevernas utveckling och lärande i sin helhet och att bland annat elevernas erfarenheter ska vara utgångspunkt i verksamhetens undervisning (2022, s. 25). Elevernas ålder och mognad spelar också roll i vilka tillvägagångssätt eleverna får inflytande.

Med ett ökat inflytande kan även den egna självkänslan stimuleras och med ett ökat inflytande kan elevernas sociala förmåga påverkas positivt, ännu en fördel som nämns i läroplanen med elevernas inflytande är att språket utvecklas (2022, s. 26, 229). Meningsfull fritid på fritidshem är en viktig del av barns uppfostran och utveckling. Fritidshemmet är en plats där barn kan utforska och utveckla sina intressen, lära sig nya färdigheter och bygga vänskapsband. För att sammanfatta, meningsfull fritid på fritidshem är en viktig del av barns utveckling och välbefinnande. Genom att erbjuda en mängd olika aktiviteter, uppmuntra barnens kreativitet, främja fysisk aktivitet och stöttning av sociala band, kan fritidshemmet bidra till att barnen växer och utvecklas på olika sätt. Det är viktigt att fritidshemmet är en plats där barnen känner sig välkomna, trygga och stöttade i sin utveckling.

5.4 Maktförhållanden

Skolan är en central del av välfärdsstaten och har en unik möjlighet att upptäcka problem i barndomen eftersom grundskolan är obligatorisk för alla barn under en lång rad år. Detta ger skolan en unik position i att förebygga och upptäcka problem i barns uppväxt. Barnkonventionen gjordes 2020 till svensk lag. Genom att göra Barnkonventionen till lag blir det nu en laglig skyldighet för staten och samhället att se till att dessa rättigheter respekteras och upprätthålls. En av de viktigaste aspekterna av Barnkonventionen är dess fokus på barns rätt till överlevnad, skydd och utveckling. Det innebär också att varje barn ska ses utifrån barnets individuella behov, personligheter och intressen. De beslut som berör barnet ska dessutom tas med hänsyn tagen till barns egenmakt och barns delaktighet i beslutsprocesser ska eftersträvas. Barnkonventionens fyra grundprinciper, vilka består av artikel 2, 3, 6 och 12 (Barnombudsmannen u.å.). Artikel 2: poängterar alla barns lika värde och rättigheter och att ingen får diskrimineras. Artikel 3: betonar att alla åtgärder som rör barn ska utgå från barnets bästa. Vad som anses vara ”barnets bästa” måste avgöras i varje enskilt fall och barnets åsikt och erfarenhet ska tas i beaktande (Barnombudsmannen u.å.). Artikel 6: Varje barn har rätt till liv, överlevnad och utveckling, vilket innefattar mer än enbart barnets fysiska hälsa (Barnombudsmannen u.å.). Barnet har rätt att utvecklas andligt, moraliskt, psykiskt och socialt. Artikel 12: innefattar barnets rätt till sina egna åsikter samt att få dessa beaktade i alla frågor som berör barnet utifrån barnets ålder och mognad (Barnombudsmannen u.å.). Barnkonventionens fyra grundprinciper leder fram till en utmaning att hitta balansen mellan två olika perspektiv, nämligen omsorgsperspektivet och

delaktighetsperspektivet. Det sistnämnda perspektivet utgår från att barn är kompetenta aktörer med agens, vilket gör att de formar sina liv i olika situationer.

6. METOD

I nästa avsnitt beskriver vi vår valda metod. Vi är intresserade av att ta reda på elevernas egna upplevelser och valde en enkätundersökning med elever som informanter.

6.1 Enkät

Det empiriska material som vår forskning bygger på har samlats in genom en enkätundersökning av elever på fritidshem. Enkäten utformades för flervalssfrågor med några obligatoriska frågor för att undvika möjligheten att missa de viktigaste frågorna för studien. Frågor med fasta val gör det lättare för eleverna att bearbeta och svaren blir tydligare för kvantitativ analys. Enkätmetoden valdes eftersom det skulle vara möjligt för flera informanter att besvara samtidigt på kort tid.

Bo Davidson och Runa Patel skriver om en "guidad undersökning", som är ett tillfälle där forskaren kan träffa respondenten i ett fysiskt utrymme och distribuera undersökningen och vara närvarande för att svara på alla frågor som rör undersökningen (2019, s. 94). En annan fördel kan vara att risken för stora bortfall minimeras och detta ökar tillförlitligheten i resultaten (2019).

Naturligtvis är vi medvetna om att denna metod har nackdelar; till exempel returneras färre svar eller så är det inte känt om eleverna svarar på frågor individuellt. Enligt tidsramen för examensarbetet ser vi det fortfarande som ett mer fördelaktigt alternativ att skicka en digital enkät till respondenterna.

6.1.1 Genomförande

Efter att ha bestämt oss för en online-enkät började vi skapa enkätfrågor tillsammans och sedan skapa en online-enkät som skickades till alla utvalda informanter, det vill säga eleverna på de två utvalda skolorna. Onlineenkäten skapades med en länk till alla elevers vårdnadshavare. Enkäten åtföljdes också av ett informationsbrev där vi skrev om syftet med undersökningen. Först skickades en enkät och informationsbrevet till vår närmaste chef för samordning. Efter att ha samlat in alla enkätsvar var det dags att samla in all data och analysera resultatet. Eftersom undersökningen gjordes med hjälp av ett Google Drive-webbformulär kunde svaren analyseras med automatiska sammanfattningar, cirkeldiagram med svarsdata som även kunde uppdateras i realtid.

6.1.2 Metoddiskussion

Att arbeta med enkäten och samla in data ansågs vara svårt, särskilt svarsfrekvensen som var låg. Vi insåg tyvärr att bortfallet var högt och hade önskat flera svar. I efterhand tänker vi att webbenkäten med fördel kunnat genomföras med eleverna i skolan. Spekulationer om huvudorsaken till bortfallet blir en viktig faktor eftersom det kan ha påverkat resultaten och slutsatserna. Våra tankar går till vårdnadshavarna som vi tror har bidragit till det stora bortfallet. Vi anser fortfarande att det finns goda förutsättningar att genomföra en webbenkät anpassad till dagens digitala samhälle.

6.1.3 Etiska regler

Vår undersökning kan vara betydelsefull för samhällets utveckling, vilket medför ansvar och krav på hur undersökningen bedrivs. De som bedriver en studie bör visa en trovärdighet inom arbetet för den enskilda personen men också för samhället som ett kollektiv (Davidson & Patel 2019, s. 83). Forskningsetik omfattar frågor om relationen mellan forskning och etik, om etiska krav på forskaren och forskningens genomförande. En viktig del av forskningsetiken rör frågor om hur personer som medverkar får behandlas. Davidson och Patel skriver att de kraven som forskningsprinciperna ska följa är; *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* och *nyttjandekravet* (2019, s. 84f.).

Till en början har vi noggrant granskat och följt forskningsetiska riktlinjer. Vidare har vi tagit hänsyn till informationskravet genom att se till att all information om studien och dess syfte har kommunicerats till potentiella deltagare på ett tydligt och begripligt sätt. Sedan har vi säkerställt samtyckeskravet genom att förklara för deltagarna deras rätt att när som helst dra tillbaka sin medverkan utan att behöva ge någon förklaring. Det individuella samtycket anses ha lämnats när enkäten returnerades ifylld. Därefter har vi vidtagit nödvändiga åtgärder för att upprätthålla konfidentialitetskravet. All insamlad data har behandlats med stor noggrannhet och sekretess. Vi har använt anonymiserade identifieringar för att skydda deltagarnas identitet. Vi har också varit tydliga med att ingen obehörig part kommer att ha tillgång till deltagarnas personuppgifter. I vår studie informerades vårdnadshavarna, via mail, i ett informationsbrev tillsammans med enkäten. Slutligen har vi tagit hänsyn till nyttjandekravet genom att informera deltagarna om hur data från studien kommer att användas.

I mailet till vårdnadshavarna, har vi varit tydliga med att deras barns deltagande är frivilligt och att de har rätt att veta vad som kommer att hända med de insamlade data efter studiens slutförande. Genom att vidta dessa åtgärder och respektera de etiska reglerna som vi beskrivit ovan, har vi strävat efter att genomföra vår undersökning på ett sätt som är förenligt med forskningsetiska normer och principer. Vi anser att det är av största vikt att prioritera deltagarnas välbefinnande, integritet och rättigheter under hela forskningsprocessen.

6.2 Vårt gemensamma arbete

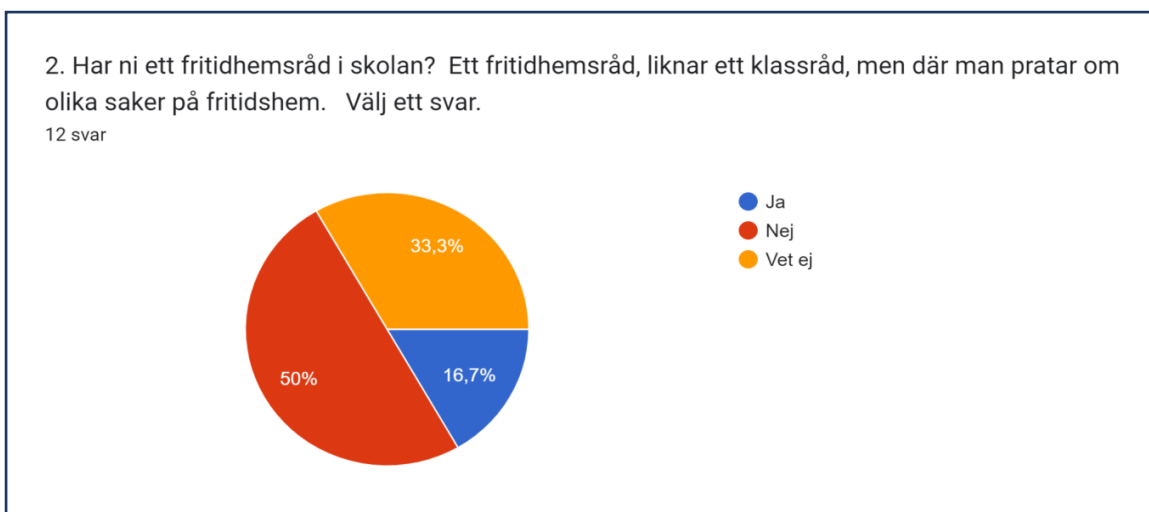
Att skriva en uppsats kan vara en krävande och ibland överväldigande process, då det innebär mycket forskning, skrivande och redigering. Vårt valda ämne diskuterades och vi insåg snabbt ett gemensamt intresseområde av elevernas inflytande och perspektiv. Genom att dela upp ansvarsområden och arbetsuppgifter, använde vi varandras styrkor. Vi hade ett tydligt mål och en uppgiftsfördelning som hjälpte oss att effektivt samarbeta. Genom att diskutera, brainstorma och samarbeta kunde vi stötta och motivera varandra. Trots fördelar med att vara två att skriva en uppsats, var vi även medvetna om nackdelar. Dessa nackdelar inkluderar bristande kommunikation, potentiella konflikter och ojämn arbetsfördelning. För att undvika de potentiella nackdelarna, blev det viktigt att ha en tydlig struktur och kommunicera regelbundet. Det kan även vara klokt att ha en gemensam tidsplan och tydliga förväntningar på vad som förväntas av varje student.

7. ANALYS

Nedan följer resultaten och analysen som vi kommit fram till baserat på enkätsvaren. Dessutom visar vi ett antal valda cirkeldiagram som vi vill lyfta. Alla enkätfrågor finns i texten som bilaga. Det totala antalet elever som besvarade undersökningen var 12 elever av alla totalt 67, vilket indikerar lågt urval. Våra reflektioner fokuserar på elevers inflytande i fritidshemmets verksamhet. Olika frågor ställdes om fritidshemmets olika områden: fritidshemsråd, aktiviteter, mellanmål, meningsfullhet för att få en insyn av de möjligheter som ges för elevernas inflytande inom hela verksamheten.

7.1 Delaktighet för elevers inflytande

Vår studie har fokuserat på elevernas egna upplevelser av sitt inflytande på fritidshemmet. För att kunna göra detta, har vi valt att undersöka fritidshemmets praktik utifrån hur det förhåller sig med elevinflytande utifrån barns perspektiv. Ramen för vår undersökning är själva processen för inflytande för barnen på fritidshem. Vi har delat upp denna process genom vår enkätundersökning. Vi börjar med att belysa våra första forskningsfrågor som berör elevernas upplevelse av inflytande och beslutsprocessen på fritidshem. På enkätfrågan ”Har ni ett fritidshemsråd i skolan?” svarar enbart 16,7% svarar *ja* på frågan. Eftersom ett fritidshemsråd kan ses som ett forum för att skapa möjligheter till elevinflytande, så visar svaret att denna form av tydlig struktur kring hur inflytande utförs på fritidshem, inte finns enligt de flesta elever.

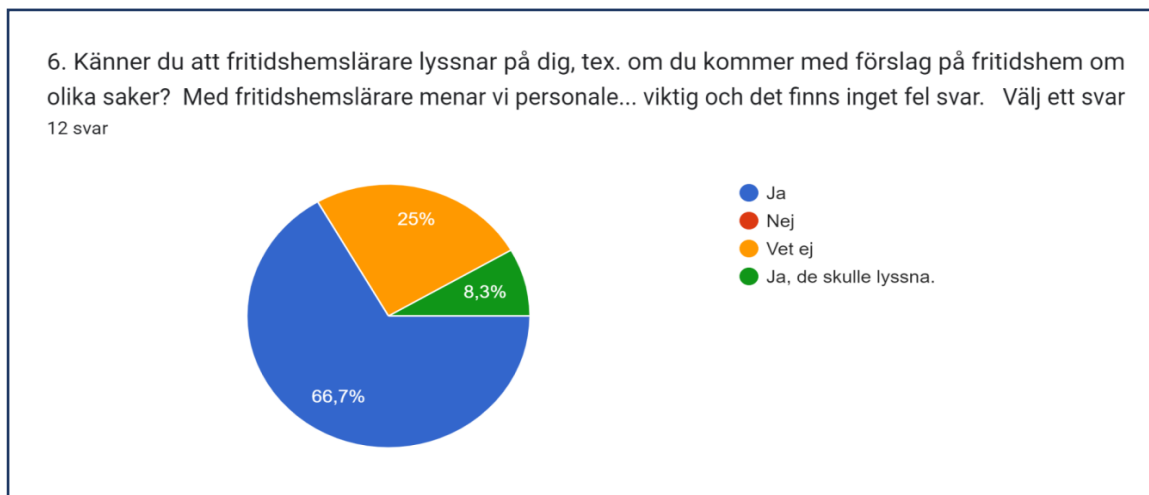
Dessutom fungerar fritidshemsråd som en plattform för studenter att uttrycka sina åsikter, tankar och idéer. Rådet tillhandahåller ett forum för öppen diskussion och samverkan, vilket låter eleverna aktivt delta i beslutsprocesser som påverkar deras fritidsaktiviteter. Detta ger inte bara eleverna en känsla av handlingsfrihet och ägarskap över sina upplevelser utanför det traditionella klassrummet, utan det främjar också en känsla av gemenskap och tillhörighet bland eleverna, som det beskrivs av Elvstrand, Lago och Simonsson (2019). Svaret på frågan ”Har du någon gång kommit med förslag på fritidshem?”, visar de svar vi får in att lika många svarat *ja* 45,5% som *kanske*. Detta förstärker ytterligare vår tolkning att strukturen kring elevinflytande och processen kring hur ett sådant elevinflytande kan gå till, är oklart för en stor del av eleverna på fritidshemmet. Vi kan dra slutsatsen att strukturen kring elevinflytande antingen inte finns eller inte förmedlas till eleverna på fritidshemmet på ett sätt att de förstår processens funktion.

Att eleverna svarar kanske till så hög grad (45,5%) på frågan om de någon gång kommit med förslag på fritidshemmet, tyder på att det elevinflytande som förekommer inte fångas in tillräckligt tydligt av pedagogerna, så att eleverna upplever att de har inflytande genom att deras förslag höras och tas tillvara på fritidshemmet. Det i sin tur kan ha olika förklaringar. Det kan handla om bristande struktur kring elevinflytande. Det kan även handla om att pedagogerna vill att elevinflytandet utgör en så naturlig del av fritidshemmets praktik att eleverna som förslag inte uppmärksammas, eftersom de utgör en självklar del av vardagen på fritidshemmet. Om den senare förklaringen är korrekt, så kan processen vara för otydlig, eftersom det kan slås fast att en viktig del av elevinflytande innebär att eleverna är medvetna om att de har inflytande och känner till hur de kan utöva sitt inflytande. Att 45,5% svarar ja på frågan tyder på att pedagogerna förmedlar en struktur till dessa barn och att de upplever att deras förslag blir uppmärksammade.

I kombination med svaret om fritidshemsråd, där majoriteten inte känner till eller säger att det inte finns ett råd på fritidshemmet, tyder svaret på att elevernas förslag kommer fram utan en struktur med ett fritidshemsråd. Det som vore intressant att undersöka vidare är om de 45,5% av barnen som svarat att de kanske kommit med förslag på fritidshemmet, hade upplevt strukturen kring elevinflytande tydligare om det funnits ett fritidshemsråd. Hade de då varit medvetna om när de kom med egna förslag till fritidshemmet. En annan möjlighet är att förslagen som de kommit med inte har genomförts av olika anledningar och att det därför förblir oklart för eleverna om de har kommit med förslag. Då behövs ytterligare synliggörande av fritidshemmets lärare kring vad som sker när elever kommer med förslag som är ogenomförbara. Det behövs kanske förklaringar kring varför vissa förslag inte går att genomföra och genom dessa diskussioner kan det tydliggöras för eleverna vilka slags förslag som kan vara rimligt att föreslå. Vi har funderat på om ordet *förslag* i enkäten, var för abstrakt och svårt att förstå för informanterna som lämnat in svaren. Genom att ge elever möjlighet att delta i beslutsprocesser, främja öppenhet samt bekämpa diskriminering kan skolan bidra till att forma engagerade och ansvarstagande medborgare. En av nyckel aspekterna i kapitel 2 är dess fokus på att främja utvecklingen av kritiskt tänkande, kreativitet och problemlösningsförmåga (Skolverket 2022). Genom att uppmuntra eleverna att tänka kritiskt och kreativt syftar läroplanen till att utrusta dem med de verktyg de behöver för att navigera i komplexa frågor och bidra meningsfullt till samhället (2022).

7.2 Fenomenologin som ett förhållningssätt för elevers inflytande

Informanternas svar på frågan ”Känner du att fritidshemslärare lyssnar på dig, tex om du kommer med förslag på fritidshem om olika saker?” tyder på att barnen upplever förslagen som kopplade till fritidshemmets personal och deras förmåga att lyssna på barnen. Ett förslag är alltså inget som eleverna kopplar till ett råd på fritidshemmet utan snarare till den dagliga verksamheten med olika samtal med de vuxna. Vi kan konstateras att av underlaget, så upplever eleverna att deras förslag blir lyssnade på av fritidshemmets lärare.

Enligt Johansson är det ett öppet förhållningssätt där vuxna är öppna i fritidshemsverksamheten som är en viktig hörnsten för att skapa en trygg och stimulerande miljö för eleverna (2003). Det handlar om att vara närvarande, lyhörd och öppen för elevernas behov och önskemål, samtidigt som man som vuxen är tydlig med gränser och regler. Det är en ständig process av reflektion, där man strävar efter att förstå världen på ett djupare och mer nyanserat sätt. Det innebär också att man är öppen för att ta in nya perspektiv och idéer, vilket kan bidra till en större förståelse och insikt, något som pedagog Johansson understrukt i sitt arbete med barnomsorg (2003). För oss att ha ett öppet förhållningssätt inom fenomenologin innebär att man är beredd att ifrågasätta och ompröva sina egna uppfattningar. Vi anser att det finns både för- och nackdelar med att elever upplever att deras förslag presenteras i samtalen i den vardagliga verksamheten och sedan hörsammas. Fördelen är att samtalen i vardagen blir viktiga och att elever upplever att inflytandet sker i och genom dessa samtal, vilka kan uppstå närsomhelst i fritidshemmets praktik. Det behövs alltså ingen särskild struktur och process för att kunna komma med förslag. Nackdelen däremot enligt oss utifrån det underlag vi har att analysera, är att när elever inte

upplever att det finns en struktur kring elevinflytande till exempel genom fritidshemmets råd, så blir det otydligt för eleverna om de har elevinflytande och på vilket sätt de har elevinflytande. Det leder till att elever uttrycker osäkerhet om de överhuvudtaget har kommit med olika förslag på fritidshemmet. En av våra fyra undersökningsfrågor berör denna aspekt, nämligen ”*Hur upplever eleverna möjligheterna för inflytande i fritidshemmet?*”. Svaret på den frågan blir utifrån vårt underlag, att eleverna inte upplever att de kan påverka planeringen av fritidshemmets aktiviteter medan de upplever att personalen kan lyssna på deras förslag. Slutsatsen vi drar att möjligheterna i form av tydliga demokratiska processer för elevinflytande, inte finns på plats på fritidshemmet.

Redan den första enkätfrågan: ”Har ni ett fritidshemsråd i skolan?”, ger en tydlig indikation på att de demokratiska förutsättningarna för att skapa möjlighet för elevinflytande inte finns på plats. Flera informanter visste inte om ett fritidshemråd existerade. Detta kan kopplas till läroplanens direktiv, där det poängteras att undervisningen ska inte enbart förmedla kunskap om grundläggande demokratiska värderingar, utan även bedriva i demokratiska arbetsformer i syfte att förbereda eleverna för att aktivt delta i samhällslivet (Skolverket 2022, s. 7). Om detta budskap kopplas till vårt underlag, skulle det innebära att endast få elever på fritidshemmet förbereds på korrekt sätt. För att koppla vidare till läroplanen så innebär det att färre elever, ges möjlighet att utveckla förmågan att ta ett personligt ansvar genom inflytande (2022). Skolverket betonar att alla elever ska omfattas av de demokratiska principerna, vilka beskrivs som att kunna påverka, ta ansvar och vara delaktiga (2022). Sammanfattningsvis är det ett öppet förhållningssätt där vuxna är öppna i fritidshemsverksamheten, en grundläggande princip för att skapa en trygg och stimulerande miljö för eleverna.

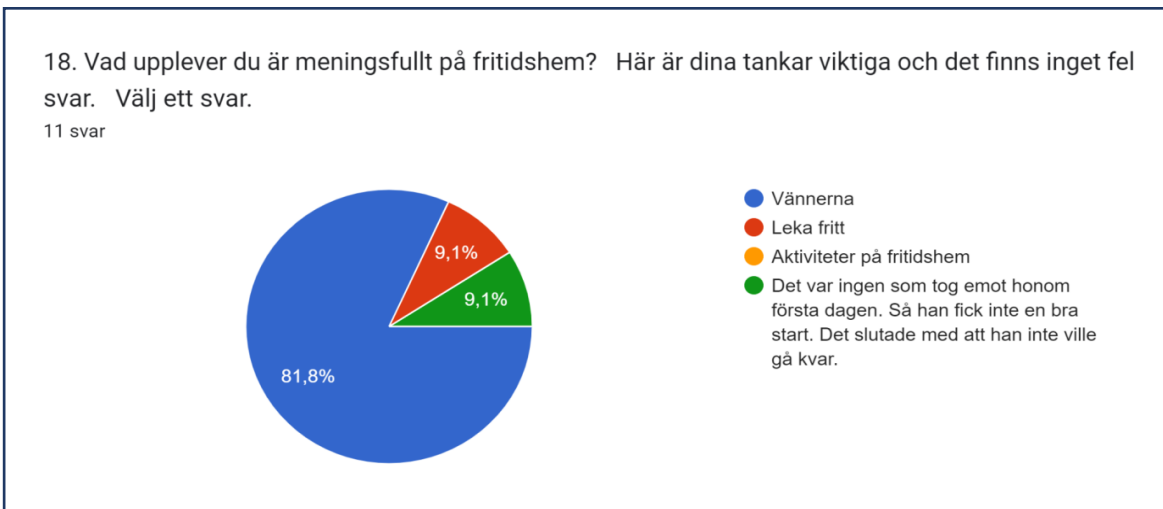
7.3 Det livslånga lärandet i fritidshemmet

Svaret på enkätfrågan ”*Vem eller vilka bestämmer på fritidshemmet?*”, visar på att eleverna upplever (83,3%) att det är lärarna på fritidshemmet som bestämmer, att det är rektorn som bestämmer (8,3%) och vet ej (8,3%). *Ingen svarar att det är eleverna som bestämmer.* Detta kan kopplas samman med att eleverna till 45,5% svarar kanske vad gäller om de någon gång upplever att de kommit med förslag på fritidshem. När elever inte vet om de kommit med förslag eller inte på fritidshemmet, så är det svårt att svara på frågan vem det är som bestämmer med att det är eleverna som gör det. Vi märker dock att vi i enkäten har krävt ett svar på frågan, vilket

inte tillåter svar där barn upplever att till exempel både lärare och elever bestämmer. Det är ändå anmärkningsvärt att ingen har angett svaret att eleverna bestämmer. *Vad innebär det?*

En förklaring kan vara att eleverna inte förstår konceptet demokrati, en annan förklaring kan vara att de förstår konceptet demokrati och upplever att de inte får vara med och bestämma. Båda förklaringar innebär ett misslyckande för fritidshemmet vad gäller delaktighet och demokrati utifrån Holmbergs koncept gemenskapsorienterad syn (2020, s. 105f.). Eleverna ska enligt detta uppleva delaktighet som meningsfullt. Att ingen informant besvarar enkätfrågan med att eleverna bestämmer, kan även vara en indikation till att eleverna på fritidshemmet inte upplever delaktighet som meningsfullt.

Holmberg poängterar att inkludering på djupet innebär att den relationella pedagogiken ska användas i vardagen (2020, s. 106). Det i sin tur innebär att pedagogerna använder sig av den mångfald som finns som en resurs för en lyckad inkludering. Om mångfald uppfattas som problematiskt eller som ett hinder för inkludering, förblir uppfattningen av inkludering ytlig. I en sådan miljö blir det svårt att skapa en gemenskapsorienterad syn, där ett meningsfullt deltagande kan äga rum. Om delaktighet kopplat till fritidshemmets och skolans demokratiuppdrag inte enligt eleverna ingår i idén om en meningsfull fritid, kan det få långtgående konsekvenser. De demokratiska principerna innebär att elever ska kunna påverka, ta ansvar och vara delaktiga i sin egen utbildning och i förandet av sin fritid. Vad händer om elever på fritidshemmet upplever att det inte är meningsfullt att delta aktivt i planeringen av verksamheten? Utifrån Holmbergs definition av den relationella inkluderingstanken, där olikheter ska ses som en tillgång för att skapa ett meningsfullt deltagande, kan frågan ställas om vuxna på fritidshemmet ser elevers olikhet som ett hinder istället för en tillgång (2020). Det vi funderar kring, baserat på det underlag vi har samlat in, är om uppdelningen i elever och vuxna kan bli till ett hinder i arbetet med delaktighet på fritidshemmet?

På frågan om vad eleverna upplever meningsfullt på fritidshemmet, svarar majoriteten, vännerna. Att börja där eleverna befinner sig för att få till en förändring, innebär att gå på djupet vad gäller frågan om vad eleverna upplever meningsfullt på fritidshemmet, eftersom det som känns viktigast oftast upplevs som meningsfullt. Det tydliga svaret i vårt underlag är att viktigast är vänner. På den sista frågan om hur nöjda eleverna är med skolans fritidshem, svarar informanterna följande: mycket nöjd 25%, nöjd 58,3% och 8,3% inte alls nöjd. De nöjda och mycket nöjda eleverna utgör alltså en klar majoritet. Med tanke på att informanterna upplever att delaktigheten är låg och att de upplever att de sällan får vara med och bestämma på fritidshemmet, så är det intressant att så många procentuellt är mycket nöjda och nöjda med fritidshemmet. Hur det kommer sig, går eventuellt att härleda till att informanterna till 81.1% valde ”vänner” som det viktigaste på fritidshemmet. Det kan betyda att eleverna inte lägger fokus vid till exempel aktiviteter på fritidshemmet och för dem blir det inte viktigt att vara med och bestämma eller planera en aktivitet. Läroplanen poängterar att fritidshemmet ska stimulera elevernas utveckling och lärande samt erbjuda eleverna en meningsfull fritid (2022). Enligt vårt underlag är det ”meningsfulla” på fritiden att ha och att vara med vänner, enligt informanterna. Att få planera och bestämma över aktiviteter och material samt den fria leken verkar komma i andra hand. Trots att svaren kan tolkas som att majoriteten av eleverna upplever att de inte är delaktiga i fritidshemmets olika beslutsprocesser och att de inte bestämmer på fritidshemmet, så är majoriteten av eleverna mycket nöjda eller nöjda med fritidshemmet.

7.4 Demokratin som möjlighet till elevinflytande

Vår studie beskriver hur eleverna själva upplever möjligheterna till inflytande på fritidshemmet. Dessa upplevelser beskrivs av elever som att de inte uppfattar att elever bestämmer på fritidshemmet samtidigt som de upplever att de förslag de kommer med blir lyssnade på av fritidshemmets lärare. Innebär detta att elevernas förslag aldrig genomförs eller att processen från att förslaget presenteras till att det genomförs är så pass långt att eleverna inte längre ser kopplingen mellan det egna förslaget och genomförandet av förslaget?. Är det till och med så att eleverna på fritidshemmet nöjer sig med att deras förslag blir lyssnade till utan att de verkställs i praktiken?. Eller är det så att de förslag elever kommer med verkställs direkt och har snarare med önskemål om aktiviteter att göra än förslag på hur verksamheten kan planeras?

Om eleverna nöjer sig med att lärare på fritidshemmet lyssnar på deras förslag och bekräftar dessa, styrker det Berg m fl. studie, där personal på fritidshem definierar arbetet med delaktighet och inflytande på fritidshemmet, med att elevernas försök till delaktighet ska bekräftas (2011). Detta skulle innebära att personalens ramar kring att arbetet bygger på att bekräfta elevernas försök snarare än att försöka genomföra deras förslag, även definierar elevers upplevelser. De nöjer sig med att bli bekräftade i sina försök till delaktighet och inflytande. Med andra ord, förväntar de sig inte att förslagen ska verkställas. Berg m fl. menar att personal på fritidshemmet själva beskriver att när barngrupperna är stora, leder det till att de vuxna tar beslut istället för att göra eleverna delaktiga i processen (2011). Personalen på fritidshemmet förmedlar alltså att elevers förslag inte ska genomföras, men bekräftas som bra försök till delaktighet och inflytande, vilket eleverna registrerar och lever upp till. Berg m fl. tar upp att personal på fritidshem menar att arbetet med delaktighet och inflytande innebär att det som är aktuellt för eleverna ska uppmärksammas genom kontinuerliga samtal i vardagen (2011). Det skulle kunna innebära att de förslag som eleverna kommer med i dessa samtal genomförs direkt eller med ett kort tidsspänn mellan förslag och genomförande. På sätt och vis styrs då elevernas tolkning av delaktighet och inflytande till det kortsiktiga och vardagsnära snarare än till långsiktig inflytande där planeringen av fritidshemmets verksamhet ingår.

Elvstrand, Lago och Simonsson betonar att delaktighet är kopplat till demokratibegreppet (2019). Det finns flera aspekter av delaktighet, där det viktiga är att tillhöra en gemenskap. För eleverna på fritidshemmet innebär gemenskap tillhörighet i en kamratgrupp och att bidra till fritidshemmets sociala liv. Andra aspekter av delaktighet är att ha inflytande och känna delaktighet i fritidshemmets demokratiska beslutsprocesser. Den andra aspekten benämns politisk delaktighet medan den första aspekten kallas för social delaktighet. Vårt underlag indikerar att fritidshemmet är bättre på att ägna sig åt den aspekt som kallas social delaktighet. Det kan konstateras att med den politiska delaktigheten, lyckas fritidshemmet mindre bra med baserat på barnens upplevelser. En fråga som uppstår är om lärare på fritidshemmet ägnar för mycket tid åt att få den sociala delaktigheten att fungera. Ett alternativ är att lärare på fritidshemmet hamnar i svårigheter när de ska visa på sambandet mellan den sociala och politiska delaktigheten för eleverna. Det är viktigt att i sammanhanget påminnas om Elvstrand, Lago och Simonsson som menar att den sociala och politiska delaktigheten är sammanlänkad och inte kan åtskiljas (2019). Utifrån detta antagande kan det egentligen inte konstateras att personal på fritidshem lyckas med den sociala delaktigheten, men inte med den politiska delaktigheten, utan att delaktighetsprocessen misslyckas. Elvstrand, Lago och Simonsson menar att utbildningen har påverkats av barns rätt till delaktighet, där barndomssociologin har stått för ett paradigmskifte i synsättet på barn (2019). När barn bemöts som aktiva aktörer i sina egna liv leder det till en utbildning som ska ta tillvara barns inflytande i vardagen. När barns rättigheter kommer på tal, nämns oftast olika utbildningspraktiker, där barn ska lära sig om sina rättigheter. En av dessa är fritidshemmet. På frågan om eleverna upplever att de får vara med och planera

aktiviteterna på fritidshemmet svarar majoriteten nej. Denna svarsfrekvens bland informanterna tyder på att Elvstrand, Lago och Simonsson har en viktig poäng i att den sociala och politiska delaktigheten inte går att separera från varandra (2019). Enligt informanterna fungerar det som kan kallas den sociala delaktigheten, eftersom majoriteten besvarar frågan ”Känner du att fritidshemslärare lyssnar på dig, till exempel om du kommer med förslag på fritidshem om olika saker?”, jakande. När vi sätter frågorna bredvid varandra, så blir det tydligt att delaktigheten och inflytandet sker i samtalen mellan det enskilda barnet eller en grupp av barn och lärare på fritidshemmet snarare än i en synlig demokratisk process. Informanterna upplever att personal på fritidshemmet lyssnar på deras förslag, men inte att de får delta i planeringen av aktiviteterna på fritidshemmet. Vår tolkning blir att i de samtal som förs i vardagen känner eleverna sig uppmärksammade och lyssnade på. Personal på fritidshemmet kan och vill lyssna på deras förslag. Däremot upplever de inte att de får vara med och bidra vad gäller att planera aktiviteter på fritidshemmet. Det kan tyckas motsägelsefullt, men om vi utgår från att planering av aktiviteter är en process som tydligare kan kopplas till inflytande och den politiska delaktigheten, så blir det tydligt att det är där informanterna upplever bristande delaktighet. Med andra ord har lärare på fritidshemmet svårt att ta vara på elevernas förslag i planeringsarbetet av fritidshemmets aktiviteter.

7.5 Elevers egenmakt en mänsklig rättighet

Berg, m fl. tar upp att delaktighet i praktiken innebär att lärare på fritidshemmet lyssnar på eleverna medan inflytande bygger på att de vuxnas lyssnande och bekräftande övergår till en dialog mellan läraren och eleven (2011). Om detta steg inte tas, kan barn uppleva sig delaktiga fast de inte har något inflytande i verksamheten. Att informanterna upplever till 45,5% att de kommer med förslag på fritidshemmet och att 66,7% av informanterna som svarar ja på frågan om de känner att fritidshemslärare lyssnar på dem till exempel när de kommer med olika förslag, tyder på att eleverna är delaktiga medan annat svarsunderlag visar på att eleverna inte har inflytande. Vår studie bekräftar Bergs m fl. påstående att lärare på fritidshemmet är bra på att lyssna, men inte lika bra att omsätta lyssnandet till dialog och ett reellt elevinflytande (2011). Berg, m fl. lyfter fram att begreppet inflytande kan kopplas mer till makt än begreppet delaktighet (2011). Att det finns en koppling mellan inflytande och makt kommer fram i vårt underlag utifrån informanternas svar på frågan

”Vem eller vilka bestämmer på fritidshem?”, där 0% av informanternas svar hamnar på att eleverna bestämmer. Om demokratiuppdraget ska bli bärande i framtidens fritidshem, bör lärare på fritidshem arbeta för att elever upplever att de får vara med och bestämma på fritidshemmet. Genom att vara öppen som vuxen skapar man en plattform där barnen ges möjlighet att lära känna sig själva, utveckla sina sociala färdigheter och bygga starka relationer med andra barn och vuxna, menar Johansson (2003). Egenmakt är en grundläggande mänsklig rättighet, och detta gäller inte minst för barn. Genom att uppmuntra och stödja barns egenmakt skapar vi en miljö där de kan utveckla självförtroende, självständighet och ansvarstagande. Det ger dem en stark grund att stå på i sitt framtida liv och gör dem mer kapabla att hantera de utmaningar som de kommer att ställas inför. Egenmakt handlar om att ge eleverna möjligheten att göra sina egna val, uttrycka sina åsikter och delta aktivt i samhället omkring dem.

8. DISKUSSION

Syftet med denna uppsats har varit att belysa elevers upplevelser av inflytande. När det kommer till frågan om *hur elever upplever sitt inflytande på fritidshem*, visar uppsatsen att den tydliga strukturen kring inflytande på fritidshem, som enligt teorierna bör finnas, inte existerar enligt de flesta eleverna. Elevernas berättelser från enkäten visar på bristfällig möjlighet till delaktighet och inflytande. Vad gäller frågan om *hur eleverna upplever beslutsprocesserna* kring fritidshemmets innehåll, kan vi konstatera i detta avseende att fritidshemslärarna är mer framgångsrika när det gäller att främja social delaktighet hos eleverna. Social delaktighet handlar om att skapa en inkluderande och positiv miljö där eleverna känner sig sedda, hörda och värderade. Å andra sidan upplever har fritidshemslärarna haft svårigheter när det gäller att inkludera eleverna i de politiska beslutsprocesserna. Det verkar finnas en brist på strukturer för eleverna att aktivt delta i planering och beslutsfattande, baserat på elevernas upplevelser. Om vi tittar på *vad eleverna upplever som meningsfullt* i fritidshemmet, blir det tydligt i studien att elevernas vänner är centrala för deras upplevelse av meningsfullhet på fritidshemmet. Eleverna ser fritidshemmet som en plats där de kan umgås och skapa starka relationer med sina kamrater. Vännerna bidrar till en känsla av gemenskap, tillhörighet och ger eleverna möjlighet att utveckla sin sociala kompetens. Dessutom spelar vännernas bekräftelse och stöd en stor roll för elevernas självkänsla och motivation. Fritidshemmets betydelse som en plats för social interaktion och

vänskap kan därför inte underskattas. Gemenskapen på fritidshemmet blir på så sätt en viktig del av elevernas upplevelse av meningsfullhet. Vad gäller frågan som berör *hur eleverna upplever möjligheterna för inflytande* i fritidshemmet, kan vi enligt den utförda undersökningen förstå det som att eleverna inte känner att de har möjlighet att påverka planeringen av aktiviteterna i fritidshemmet. Däremot känner de att personalen är lyhörd för deras förslag och åsikter. Studien visar att det inte är ovanligt att elever upplever bristande inflytande i fritidshemmet. Det kan vara så att eleverna inte är medvetna om möjligheten att påverka eller att de inte känner sig bekväma med att framföra sina åsikter. För att öka elevernas upplevelse av inflytande kan det vara viktigt att informera och uppmuntra eleverna att dela sina åsikter.

8.1 Elevinflytande på fritidshemmet

Syftet med vår undersökning är att ta reda på elevernas upplevelser av inflytande på fritidshemmet och att fundera över hur barns perspektiv kommer till uttryck i fritidshemmet. Tidigare forskning framhåller undervisning som en möjlighet att påverka elever i praktiken. Berg m fl. lyfter fram definitionen av inflytande av fritidspedagogerna i deras verksamhet, att reflektera vuxnas perspektiv och söka elevinflytande genom samtal med elever för att engagera sig i deras tankar och idéer (2011). De betonar att elevens egen agens eller makt kräver pågående diskussioner med eleverna. Det kan vi se i undersökningen, eftersom de flesta av eleverna upplever att fritidshemslärare lyssnar på dem. Deltagande måste förstås som en deltagandeprocess, till skillnad från att påverka, vilket innebär att påverka processen, skriver Berg m fl. (2011). När vi talar om deltagandeprocessen är det viktigt att förstå att deltagande inte bara handlar om att vara närvarande eller att delta i något, utan det handlar också om att vara aktiv och engagerad. Deltagandeprocessen innebär att man aktivt tar del i diskussioner, bidrar med idéer och synpunkter och deltar i beslutsfattande. Att förstå deltagande som en process innebär också att man ser det som en kontinuerlig aktivitet som utvecklas över tid. Deltagandeprocessen kan också vara en lärandeprocess där man tar sig tid att lyssna, förstå olika perspektiv och utvecklas tillsammans med andra. Enligt Berg m fl. är det viktigt att skilja mellan deltagande och påverkan för att förstå hur vi kan skapa hållbara och effektiva deltagandeprocesser. Deltagande handlar om att skapa en gemensam plattform där alla kan vara delaktiga och bidra till att skapa förändring. Påverkan, å andra sidan, kan leda till konflikter och orättvisor om den inte utövas med respekt och hänsyn till andra (2011).

Utifrån Holmbergs definition av den relationella inkluderingstanken, är begreppet inkludering inte bara en fråga om att ge individer tillgång till samhällets resurser och möjligheter, utan handlar även om att skapa en miljö där alla känner sig välkomna, delaktiga och respekterade (2020). Enligt Holmberg är den relationella inkluderingstanken en grundläggande princip för ett demokratiskt samhälle där alla människors lika värde är en central del av samhällets struktur (2020). För att främja delaktighet på fritidshemmet är det därför viktigt att arbeta med att bryta ner hierarkier och skapa en miljö där alla känner sig inkluderade. Det kan handla om att skapa forum för dialog och medbestämmande för elevernas åsikter. Det är också viktigt att vuxna på fritidshemmet är lyhörda och öppna för att lyssna på elevernas perspektiv och ta till sig deras synpunkter. Elvstrands artikel undersöker ett demokratiskt perspektiv, då elevmedverkan är ett förhållningssätt som vuxna försöker implementera i skolan (2015). Skolan som demokratisk arena speglar medvetenhet hos både vuxna och elever. Utifrån elevernas svar finner vi att eleverna inte mottagit tillräcklig information om rätten att delta. Vi får intrycket av att elever som svarat på enkäten är osäkra över delaktighet och viljan till medbestämmande, vilket i sin tur kan tyda på elevernas okunskap om rätt till delaktighet. Därför blir elevernas upplevelser viktiga i processen att utöva demokrati inom skolan, eftersom Elvstrand uttrycker att det finns problem med delaktighet ur elevernas perspektiv (2015). Dessutom leder detta till att eleverna inte har rätt information om huruvida och hur de kan involveras i aktiviteter för att påverka sin situation. Enligt vår uppfattning tyder de generella kunskaperna kring delaktighet baserade på enkäten, brist på detta i skolan, vilket hänger samman med elevernas tveksamhet kring sitt eget deltagande.

Elvstrand och Närvänen diskuterar barnets rätt att delta i samband med meningsfull delaktighet (2016). Då är relationer viktiga för att se individen i ett socialt sammanhang. Undersökningen visar att de flesta elever tycker att kompisar är mest betydelsefulla på fritidshemmet, vilket kan tyda på att sociala relationer bör prioriteras för att nå eleverna, att arbetet ska göras med helhetsperspektiv. Resultatet av undersökningen visar att det bland eleverna finns en önskan om att vara med och bestämma mer i verksamheten men knappast lika många vill inte ta ansvar för en aktivitet och majoriteten uttrycker att vuxna lyssnar på dem. Vilket möjliggör en större elevdelaktighet och som i sin tur kan leda till ett demokratiskt arbetssätt både ur vuxnas och elevs synvinkel att utöva ett demokratiskt förhållningssätt i praktiken. Det finns ett tydligt samband mellan delaktighet, inflytande och demokrati.

Fenomenologi kan hjälpa vuxna att förstå hur elever upplever sin tillvaro i skolan, som Johansson påpekar handlar det om vuxnas lyhörddhet för elevernas upplevelser (2003). Undersökningens fråga om skolan har ett fritidshemsråd, där hälften anger att det inte finns något fritidshemsråd där de träffas för att diskutera verksamheten. Fritidshemsråd kan fungera som ett forum för elevers uttryck, inflytande och deltagande i demokratiska former. Det kan finnas andra metoder eller sätt att prata med eleverna om det som berör verksamheten, men det kanske inte finns i praktiken. En av de viktigaste rättigheterna som Barnkonventionen fastställer är barns rätt till inflytande i beslutsprocesser som rör dem själva. Det är också viktigt att lärare och vuxna stödjer eleverna i att utöva denna rättighet och att skapa en miljö där deras åsikter tas på allvar. På så sätt kan vi främja en kultur där barns röster är hörda och respekterade i beslutsprocesser som rör dem själva. För att sammanfatta så är det viktigt att elever förstår rätten till inflytande. Eleverna kan verkas ha en naturlig sekvens som styrs av vuxna och detta väcker oro för maktdynamiken och beslutsprocesserna på fritidshemmet. Detta kan skapa oro eftersom det är viktigt att eleverna också ges möjlighet att utöva sitt eget inflytande och ta egna beslut. För det första är det viktigt att förstå vikten av att skapa en balanserad och jämlik miljö för alla på fritidshemmet. Annars kan vuxnas dominans på fritidshemmet också hindra skapandet av en stimulerande och inkluderande miljö.

Utifrån svaren på enkäten som beslutas i fritidshemmet kan vi definitivt se vuxnas dominans. När vuxna hävdar sin kontroll över beslutsprocesser kan detta leda till bristande representation och erkännande av ungas röster och behov. Genom att utmana vuxen dominans och främja ett mer samarbetande och jämlikt förhållningssätt kan fritidshem skapa en mer stärkande och givande upplevelse för alla inblandade. När det gäller att nå barnets perspektiv, kan det vara utmanande när barnen inte vill dela med sig av sina tankar och känslor. För det första är det viktigt att skapa en trygg och tillitsfull miljö för barnen. När barnen känner sig trygga och bekväma är de mer benägna att öppna upp sig och dela med sig av sina tankar och känslor. För det andra kan man använda sig av olika former av kommunikation som främjar barnets deltagande och engagemang. Sammanfattningsvis är det möjligt att nå barnets perspektiv även när de inte är villiga att dela det. Genom att skapa en trygg och tillitsfull miljö, använda sig av olika former av kommunikation, vara tålmodig och respektera barnets gränser samt vara uppmärksam på deras kroppsspråk kan man underlätta för barnen att dela med sig av sina tankar och känslor. Denna förståelse och respekt för barnets perspektiv är avgörande för att kunna skapa

meningsfulla relationer och stödja deras utveckling på ett positivt sätt. Att det förekommer ett stort bortfall i elevernas enkätsvar om deras inflytande på fritidshem är oroväckande av flera skäl. För det första är det ett tecken på att eleverna kanske inte känner sig delaktiga och inte ser någon mening med att lägga tid och energi på att svara på enkäter om fritidsverksamheten. Det kan vara en indikation på att deras röst inte tas på allvar eller att deras åsikter inte leder till förändring. Dessutom kan ett stort bortfall i enkätsvar leda till en skev bild av elevernas faktiska upplevelser av fritidshemmet. Genom att inte ta del av elevernas åsikter och synpunkter går man miste om värdefull information om hur fritidshemmet kan utvecklas och förbättras för att bättre tillgodose elevernas behov och önskemål. För att minska bortfallet i elevernas enkätsvar, kan det handla om att skapa tydliga strukturer och rutiner för att samla in och ta del av elevernas synpunkter, samt att föra en dialog med eleverna om hur deras inflytande kan ökas och utvecklas.

8.2 Meningsfullhet på fritidshemmet

Det för oss till diskussionen om vuxnas barnperspektiv för att närma oss barns perspektiv. Barns perspektiv är nödvändigt för att säkerställa elevernas närvaro och skapa mening i verksamheten. Meningsfullhet kan också skydda termen lustfyllt lärande och baserat på svaren från eleverna i undersökningen är vänner de mest meningsfulla för dem. Slutsatsen av undersökningen är att eleverna upplever att möjligheterna till samverkan är begränsade i verksamheten, trots detta är majoriteten (83,3%) nöjda med fritidshemmet som helhet. Eftersom vännerna är det viktigaste, kan detta ha påverkat informanternas helhetssyn på fritidshemmet. Med tanke på elevernas upplevelser av att delta i beslutsfattande på fritidshemmet visar vår studie på en negativ upplevelse och samtidigt på att ett stort antal respondenter inte vet om de skulle vilja planera och ansvar för aktivitet i verksamheten. Finns det behov av ett elevperspektiv som har mer elevinflytande när eleverna själva inte verkar vilja vara med och bestämma eftersom det skulle innebära mer ansvar. I en djupare mening kan elevens perspektiv egentligen handla om val, att antaganden om elevinflytande endast anses vara värdefulla eller meningsfulla när eleverna själva har friheten att välja. Om denna möjlighet tas ifrån dem genom kontrollerad aktivitet upplevs den som meningslös.

8.3 Möjligheter till elevinflytande på fritidshemmet

Vår undersökning visar att en del elever inte kan säga om de vill delta i beslutsfattandet eller ansvara för en aktivitet. En demokratisk process blir en viktig faktor, där lyhörda fritidspedagoger skapar förutsättningar för eleverna att känna sig hörda och sedan våga delta. Utvecklingsprocessen kan betraktas som läran för livet, där fritidshemmet blir en viktig arena för pedagogiskt arbete för att lära eleverna olika individstärkande förmågor. När man tittar på Orwehags term, det livslånga lärande utanför den formella skolundervisningen och vad som kan hända omedvetet med eleverna, så är fritidshemmet viktigt (2020). I dagens samhälle är delaktighet en viktig del av utbildning och fritidsaktiviteter för barn. Det är väsentligt att låta barn vara delaktiga och ta egna beslut för att främja deras personliga utveckling. Det är därför viktigt att reflektera över hur uppdelningen i elever och vuxna kan påverka delaktigheten på fritidshemmet. Barnen förväntas följa de regler och rutiner som de vuxna har satt upp, och de vuxna ansvarar för att skapa en trygg och stimulerande miljö för barnen. Men frågan är om denna uppdelning kan bli till ett hinder för barnens delaktighet. Det är också viktigt att tänka på att det kan finnas en ojämn maktbalans mellan elever och vuxna, vilket i sin tur kan påverka barnens möjligheter att vara delaktiga i verksamheten. Det kan också finnas en risk att barnen inte ges tillräckligt med utrymme att påverka den gemensamma verksamheten på fritidshemmet. Men det är viktigt att komma ihåg att det inte nödvändigtvis är enbart negativa effekter av uppdelningen mellan elever och vuxna. Vuxna har en viktig roll i att skapa en trygg och stimulerande miljö för barnen, och det är viktigt att ha en tydlig struktur och regler för att skapa en bra pedagogisk miljö. I slutändan handlar det om att skapa en balans mellan att ha tydliga strukturer och att ge barnen utrymme att vara delaktiga. Det är viktigt att se över hur uppdelningen mellan elever och vuxna kan påverka barnens möjligheter att vara delaktiga på fritidshemmet.

8.4 Metod och vidare forskning

För detta examensarbete anser vi att det var bra att använda en digital enkät metod, med tanke på tidsramen, istället för den ”guidade undersökningen” som Davidson och Patel beskriver. I vårt fall, med tidsbegränsningar och behovet av att nå en större respondentpool, var en digital enkät metod att föredra. Fördelen för vår studie med en "guidad undersökning" hade kunnat minimerat risken för stort bortfall. Detta hade även ökat tillförlitligheten i resultaten.

En aspekt som är intressant att vidare utforska är elevernas upplevelser av vänskap och relationer på fritidshemmet eftersom fritidshemmet är en viktig del av många lågstadieelevers vardag. Det är en plats där eleverna har möjlighet att utforska olika aktiviteter, umgås med vänner och utveckla sig både socialt och kreativt. En möjlig metod för att undersöka elevernas upplevelser kan vara att genomföra strukturerade intervjuer där de får möjlighet att berätta om sina erfarenheter och tankar om vänskap på fritidshemmet. Genom att även ställa öppna frågor kan forskarna få en djupare förståelse för elevernas perspektiv och eventuella problem som de kan stöta på i sina relationer. Observationer kan också vara användbart för att få en mer holistisk bild av elevernas beteende och interaktioner. Vi vill poängtera att i framtiden är det viktigt att prioritera forskning som studerar eleverna själva och deras perspektiv. Genom att bredda forskning och inkludera elevernas röster kan vi skapa en mer inkluderande och jämlik skolmiljö. Dessutom genom att inkludera eleverna i forskningsprocessen ger vi dem möjligheten att känna sig delaktiga och betydelsefulla.

9. SLUTSATSER

Våra undersökningsfrågor berör elevernas upplevelser kring olika aspekter av inflytande på fritidshemmet. Syftet med att undersöka dessa frågor är att få en förståelse för elevernas upplevelser av inflytande på fritidshem, samt att identifiera vad eleverna upplever som meningsfullt i sin fritidsverksamhet. Resultaten visar att många elever upplever en känsla av att deras åsikter och önskemål tas på allvar av pedagogerna på fritidshemmet. Samtidigt finns det en del elever som känner att de inte har tillräckligt med inflytande över vad som sker på fritidshemmet och att de önskar att det fanns fler möjligheter att vara med och påverka innehållet. Detta tyder på att det finns utrymme för förbättring och att fritidshemmen behöver arbeta för att öka elevernas delaktighet och inflytande. Det är viktigt att förstå, att fritidshemmet är en viktig del av skolsystemet och att verksamheten har en central roll i barns utveckling och lärande. Enligt läroplanen ska fritidshemmet erbjuda en pedagogisk verksamhet som syftar till att främja barns utveckling och lärande på fritiden. Detta innebär att fritidshemmet ska erbjuda en miljö där eleverna kan utveckla sina kunskaper, färdigheter och förmågor på ett lustfyllt sätt. Tidigare forskning inom ämnet barns inflytande och delaktighet har bidragit till en djupare förståelse för barns roll i skola och samhälle. Forskningsområdet har också visat på vikten av att

involvera barn i processer som påverkar dem. Enligt tidigare forskning har barns inflytande och delaktighet historiskt sett inte fått tillräckligt med uppmärksamhet i samhället. Forskning har visat att barn ofta betraktas som passiva och oförmögna att avgöra sina egna liv.

Forskning har dessutom visat att barn som ges möjligheter att vara delaktiga och utöva inflytande, upplever en ökad självkänsla och välbefinnande. Vi skriver i inledningen att tidigare studier främst fokuserat på vuxna som informanter om ämnen som berör elever. Detta har inspirerat oss att välja ett ämne och metod som har eleverna i fokus. Genom att bygga på forskning hoppas vi kunna bidra till en ökad förståelse för elevernas roll i samhället och utveckla strategier för att främja deras delaktighet. Vi menar att det är viktigt att fortsätta arbeta för en mer inkluderande samhällsutveckling där elevers rättigheter respekteras. Vi har även genom undersökningen reflekterat över den interkulturella profilen och hur resultaten bidrar till vår professionsutveckling. När det gäller vår professionsutveckling, har denna studie bidragit till att vi har utvecklat vår förmåga att förstå och tolka komplexa fenomen samt att vara medveten om den interkulturella dimensionen i vårt arbete. Vår studie kan bidra till professionsutveckling som fritidshemslärare genom att ge en djupare förståelse för elevernas upplevelser, behov och förutsättningar.

9.1 Slutord

Fritidshemmet är en plats där eleverna får möjlighet att skapa sociala relationer utanför skolans strikta strukturer. Fritidshemslärarna spelar en avgörande roll i att skapa en trygg och stödjande miljö för eleverna. Det är därför viktigt att satsa på och prioritera fritidshemmet som en viktig del av elevernas skoldag. Dessutom är det viktigt att komma ihåg att elevernas bästa är en dynamisk och föränderlig fråga. Därför är det av största vikt att kontinuerligt reflektera över vad som är elevernas bästa och att vara öppen för att justera beslut och åtgärder för att möta elevernas behov. Det är också viktigt att uppmuntra elever att själva reflektera över deras perspektiv. Slutligen är det nödvändigt att inkludera elevers perspektiv i den litteratur och de texter som används i utbildning för fritidshemslärare, vilket är utmanande då det ofta är vuxna författare som dominerar den pedagogiska litteraturen. Det värdefulla i att söka efter litteratur som lyfter fram elevers röster och upplevelser är att det kan bidra till att berika undervisningen, hjälpa till att öka elevernas engagemang och motivation för lärande samtidigt som det främjar elevers självkänsla och självförtroende.

10. REFERENSER

1. Andersson, B. (2020). Fritidshemmets utveckling ur ett styrningsperspektiv. I Haglund, B., Nyckel, G., J. & Lager, K. *Fritidshemmets pedagogik i en ny tid*. Gleerups: Malmö, s. 35-58.
2. Berg, Harry, Forsberg, Mikael, Hedman, Inger, Helmersson, Anna, Johansson, Inge, Nilheim, Britt och Stöpfunghoff, Helene. (2011). *Att gestalta och förstå demokratiska värderingar i fritidshemmets arbete. Något om innehållet i och principer för pedagogiskt arbete i Gävles fritidshem*. Högskolan i Gävle. nr 39, s. 1-19
<https://hig.diva-portal.org/smash/get/diva2:503777/FULLTEXT01.pdf> [230918].
3. Dahlin, E. (2021). Barnombudsmannen. *Det här är barnkonventionen*.
<https://www.barnombudsmannen.se/barnkonventionen/om-barnkonventionen/> [230918].
4. Elvstrand, H. (2015) *ATT GÖRA DELAKTIGHET I SKOLAN - ELEVERS ERFARENHETER*. Utbildning & Lärande vol 9, nr 11, s. 102-115 [FULLTEXT01.pdf \(diva-portal.org\)](#) (Hämtad 230919).
5. Elvstrand, H. & Närvänen, A.L. (2016). *Children's Own Perspectives on Participation in Leisure-time Centers in Sweden*. American Journal of Educational Research. Vol. 4, No. 6, pp 496-503. doi: 10.12691/education-4-6-10. <https://pubs.sciepub.com/education/4/6/10/> (Hämtad 230918).
6. Elvstrand, H., Lago, L. & Simonsson, M. (2019). *Fritidshemmets möjligheter. Att arbeta fritidspedagogiskt*. Studentlitteratur: Lund.
7. Holmberg, L. (2020). *Perspektiv i fritidshem*. Stockholm: Natur och Kultur.

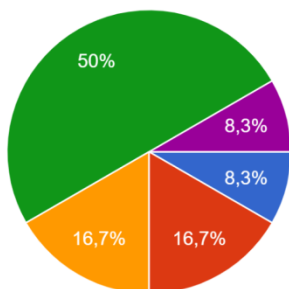
8. Johansson, E. (2003). *Att närma sig barns perspektiv: Forskares och pedagogers möten med barns perspektiv*. Pedagogisk Forskning i Sverige 2003 årg 8 nr 1–2, issn 1401-6788. s. 42-57
<https://open.lnu.se/index.php/PFS/article/view/1198> (Hämtad 230919).
9. Lelinge, B. (2017). *Fritidshem som lyfter: Skolutveckling, delaktighet och systematiskt kvalitetsarbete i Hörby kommun*. Malmö högskola, Fakulteten för lärande och samhälle (LS), Institutionen för kultur, språk och medier (KSM). ORCID-id: 0000-0003-2435-0913, s. 11-132
<https://mau.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1405429&dswid=-3780>
(Hämtad 230918).
10. Orwehag, M. (2020). Didaktik i fritidshemmet. I Haglund, B., Nyckel, G., J. & Lager, K. *Fritidshemmets pedagogik i en ny tid*. Gleerups: Malmö, s. 139-170.
11. Patel, R. & Davidson, B. (2019). *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
12. Skolverket. (2022). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Skolverket.
13. Thomassen, M. (2011). *Vetenskap, kunskap och praxis. Introduktion i vetenskapsfilosofi*. Malmö: Gleerups.

BILAGOR

Bilaga 1; Enkätfrågor och svar

1. Hur många år har du gått på fritidshem? Välj ett svar.

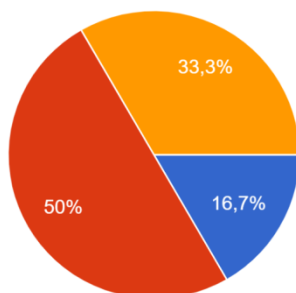
12 svar

- 1 år
- 2 år
- 3 år
- 4 år
- Han gick en dag och kände inte sig sedd. Så han valde att sluta på fritids. Det var ingen som tog emot honom första dagen han började där. Resultatet blev att han aldrig ville gå kvar där.

2. Har ni ett fritidshemsråd i skolan? Ett fritidshemsråd, liknar ett klassråd, men där man pratar om olika saker på fritidshem. Välj ett svar.

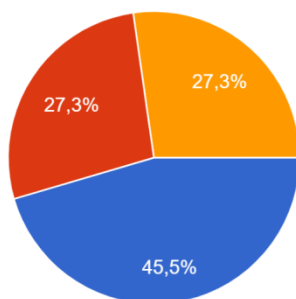
12 svar

- Ja
- Nej
- Vet ej

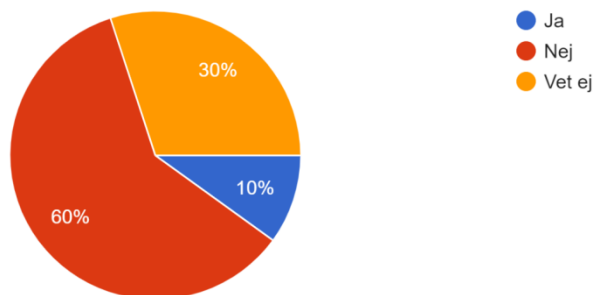
3. Har ni speciella regler på fritidshem? Välj ett svar.

11 svar

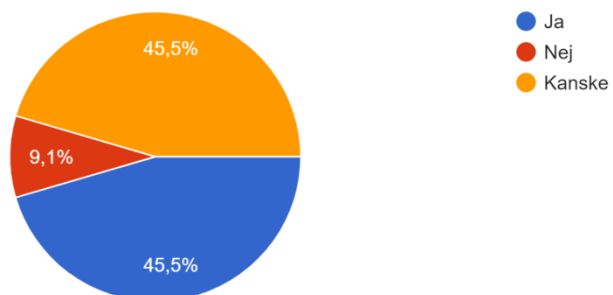

- Ja
- Nej
- Vet ej

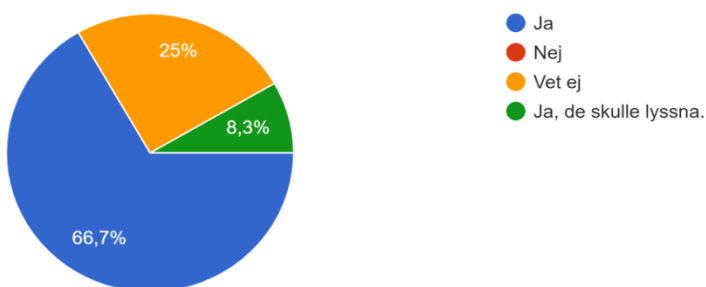
4. Har du eller någon annan elev varit med och bestämt reglerna på fritidshem? (Om ni inte har speciella regler på fritidshem, kan du hoppa över fråga...viktig och det finns inget fel svar. Välj ett svar.
10 svar

5. Har du någon gång kommit med förslag på fritidshem? Välj ett svar.
11 svar

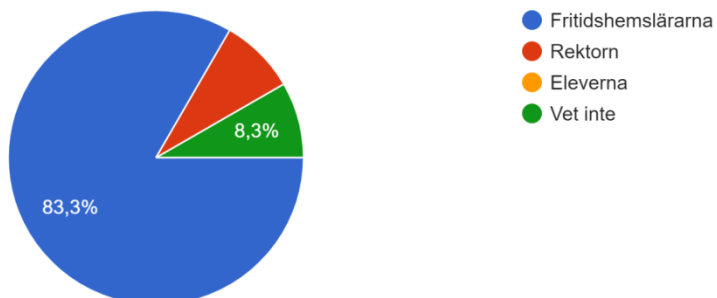

6. Känner du att fritidshemslärare lyssnar på dig, tex. om du kommer med förslag på fritidshem om olika saker? Med fritidshemslärare menar vi personale... viktig och det finns inget fel svar. Välj ett svar
12 svar

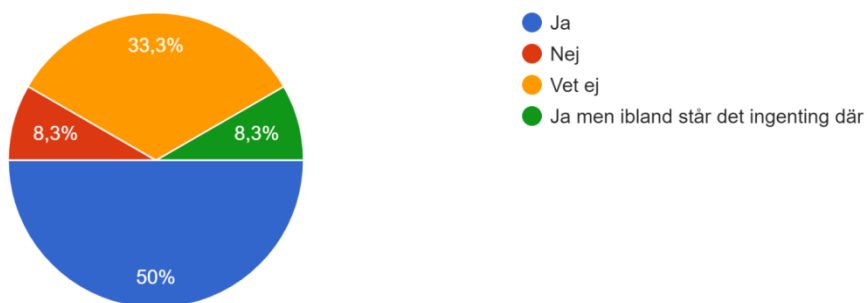
7. Vem eller vilka bestämmer på fritidshem? Här är din tankar viktiga och det finns inget fel svar. Välj ett svar

12 svar

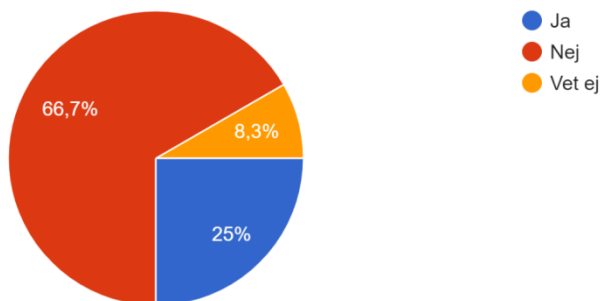
8. Har ni en aktivitetstavla på fritidshem? En aktivitetstavla kan vara en tavla eller liknande, tex. där det står veckans fritidsaktiviteter. Välj ett svar.

12 svar

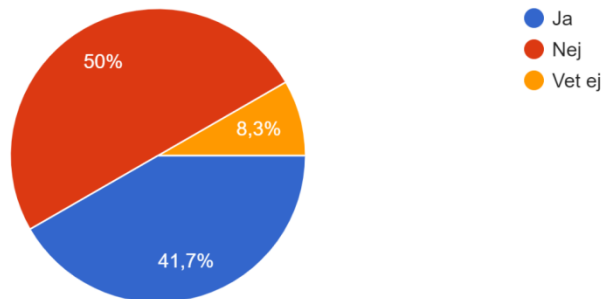
9. Upplever du att du får vara med och planera aktiviteter på fritidshem? Här är din upplevelse viktig och det finns inget fel svar. Välj ett svar.

12 svar

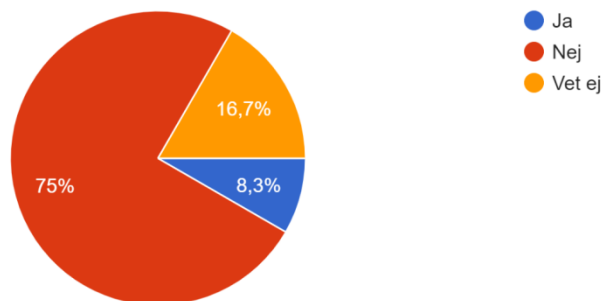
10. Upplever du att du får vara med och bestämma vilket pysselmaterial som ska användas på fritidshem? Här är din upplevelse viktig och det finns iget fel svar. Välj ett svar.

12 svar

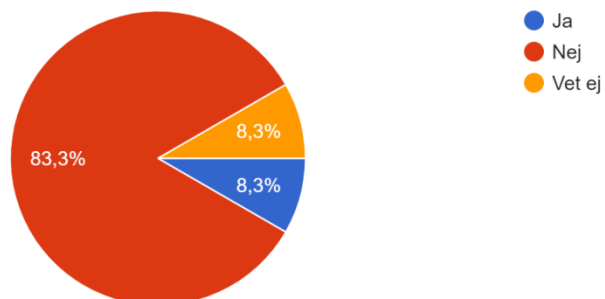
11. Upplever du att du får vara med och bestämma vilka leksaker eller spel som ska köpas in till fritidshem? Här är din upplevelse viktig och det finns inget fel svar. Välj ett svar.

12 svar

12. Upplever du att du får vara med och bestämma vad ni får äta till mellanmål på fritidshem? Här är din upplevelse viktig och det finns inget fel svar. Välj ett svar.

12 svar

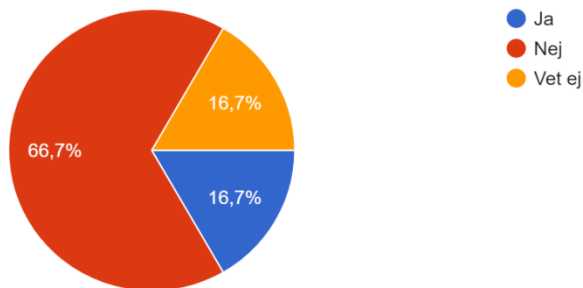
13. Upplever du att du får bestämma om du ska vara inomhus eller utomhus på fritidshem? Här är din upplevelse viktig och det finns inget fel svar. Välj ett svar.

12 svar

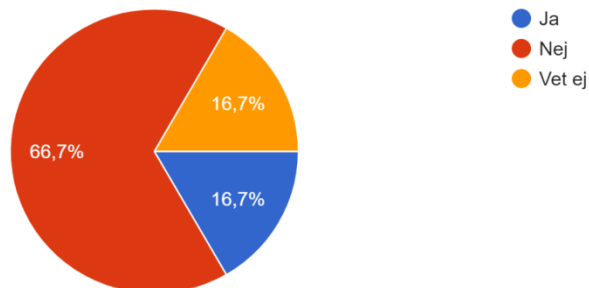
14. Upplever du att du får vara med och bestämma om ni ska gå på utflykt på fritidshem? Här är din upplevelse viktig och det finns inget fel svar. Välj ett svar.

12 svar

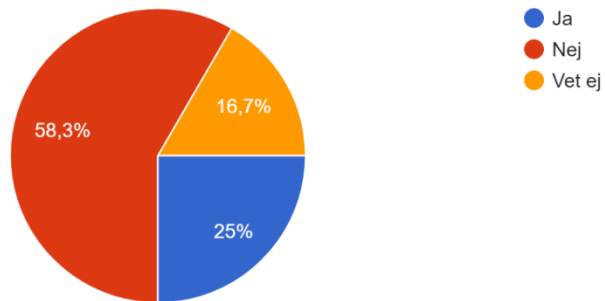
15. Upplever du att du får vara med och bestämma vad ni ska göra under loven på fritidshem? Tex. höstlov, jullov, sportlov, påsklov och sommarlov. Här ... viktig och det finns inget fel svar. Välj ett svar.

12 svar

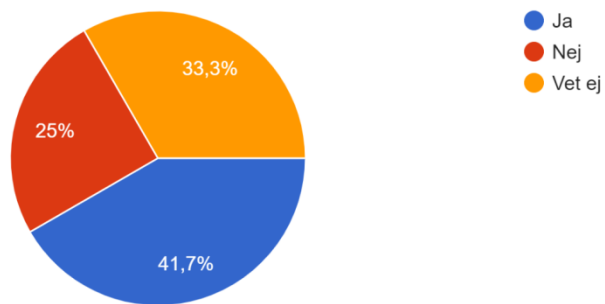
16. Upplever du att du skulle vilja planera och ansvara för en aktivitet på fritidshem? Här är din upplevelse viktig och det finns inget fel svar. Välj ett svar.

12 svar

17. Upplever du att du skulle vilja vara med och bestämma mera på fritidshem? Här är din upplevelse viktig och det finns inget fel svar. Välj ett svar.

12 svar

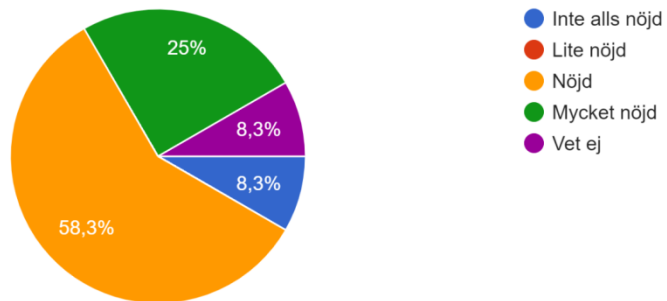
18. Vad upplever du är meningsfullt på fritidshem? Här är dina tankar viktiga och det finns inget fel svar. Välj ett svar.

11 svar

19. Hur nöjd är du med skolans fritidshem?* Här är din upplevelse viktig och det finns inget fel svar. Välj ett svar.

12 svar

Bilaga 2; Medgivande brev vårdnadshavare

Hej alla vårdnadshavare!

Vi är två studenter, Irena och Lina, som går utbildningen Grundlärare mot fritidshem, vid Södertörns högskola. Detta är vår sista termin och vårt examensarbete har påbörjats. Vår ambition är att lyfta elevernas röster eftersom vi tycker att de är viktiga aktörer inom fritidshemmet. Därför vill vi undersöka elevers egna upplevelser av fritidshemmet. Studien handlar om *barns inflytande* och syftet med vår studien är att eleverna ska få möjlighet att dela med sig av sina tankar, upplevelser och erfarenheter av fritidshemmet.

För att vår undersökning ska kunna genomföras behöver vi skicka ut enkäter till eleverna med frågor som berör elevernas inflytande. Vi skulle uppskatta det väldigt mycket om ert barn fick medgivande att besvara frågorna. Responsen är viktig för att uppfylla vårt syfte.

Studien är frivillig och vi tar självklart hänsyn till forskningsetiska principer, därför är undersökningen helt anonym och det framkomna resultatet kommer också att hanteras konfidentiellt. Detta menas med att allt data kommer att hanteras med varsamhet så att inga obehöriga kan ta del av dem.

Har du frågor kring undersökningen vill vi gärna höra från dig.

Tack på förhand!

Med Vänliga Hälsningar

Irena Stankovic Pesic   Lina El Masri